

HET
NATIONALE
BALLET

FOUR
TEMPERAMENTS

NATIONALE OPERA & BALLET

FOUR TEMPERAMENTS

Martin ten Kortenaar en Jessica Xuan – *The Four Temperaments* (2022),
choreografie door George Balanchine, © The George Balanchine Trust

INHOUD | CONTENT

- 5 **Voorwoord**
- 7 **Credits**
- 13 **'Zonder oren zie je niks'**
Hans van Manen over George Balanchine
- 19 ***The Four Temperaments***
Zwaarmoedig, opgewekt, onverstoorbaar en opvliegend
- 20 **Biografieën artistiek team *The Four Temperaments***
- 27 **Een viering van dans, muziek en levenslust**
Ted Brandsen over *The Chairman Dances*
- 28 **Biografieën artistiek team *The Chairman Dances***
- 35 ***Frank Bridge Variations***
Eenheid in contrasten
- 36 **Biografieën artistiek team *Frank Bridge Variations***
- 43 **'Een ballet over echte mensen en reële gevoelens'**
Juanjo Arqués over *Full Frontal*
- 46 **Biografieën artistiek team *Full Frontal***
- 52 **Muziek en dans in harmonie**
De muziekstukken in *Four Temperaments*
- 59 **Matthew Rowe, Het Balletorkest**
- 61 **Bezetting Het Balletorkest**
- 65 **Het Nationale Ballet**
- 66 **Tableau Het Nationale Ballet**
- 72 **Directie en artistieke staf Het Nationale Ballet**

ENGLISH

- 75 ***The Four Temperaments***
Gloomy, cheerful, imperturbable and hot-headed
- 76 **A celebration of dance, music and zest for life**
Ted Brandsen on *The Chairman Dances*
- 79 ***Frank Bridge Variations***
Unity in contrasts
- 80 **'A ballet about real people and actual feelings'**
Juanjo Arqués on *Full Frontal*
- 86 **Colofon**

Scan the QR code to read
all content in English

Constantine Allen en Olga Smirnova – *Frank Bridge Variations* (2022)

MUZIEK ALS GEMENE DELER

Welkom bij het nieuwe seizoen van Het Nationale Ballet! We hopen dat u een fijne zomer heeft gehad en zijn blij u weer in ons theater te mogen ontvangen.

We openen dit seizoen met *Four Temperaments*: vier choreografieën van choreografen van vier verschillende generaties. Deze choreografen delen in hun werken ieder een eigen visie op ballet, met als gemene deler dat ze allen een nauwe relatie aangaan met de muziek waarop ze deze werken creëerden. Te beginnen met George Balanchine, die een compositie van Paul Hindemith als uitgangspunt nam voor zijn baanbrekende *The Four Temperaments*. Dit iconische werk, dat een belangrijke plaats heeft in de twintigste-eeuwse balletgeschiedenis, is nog altijd even prikkelend en daarmee interessant voor het publiek en de dansers van nu.

Ook Hans van Manen baseerde zich voor zijn alom geroemde *Frank Bridge Variations* op een bijna gelijknamig muziekstuk: *Variations on a Theme of Frank Bridge* van Benjamin Britten, een van de grootste Britse componisten van de twintigste eeuw. Van Manen slaagt erin om aan elk van de korte variaties die de compositie telt een andere kleur en sfeer te geven, en zo telkens weer een heel andere wereld op te roepen. Mede dat maakt *Frank Bridge Variations* tot een echt meesterwerk.

Naast deze twee beroemde en geliefde stukken presenteren we tijdens *Four Temperaments* twee wereldpremières. De eerste komt van mijzelf: *The Chairman Dances*, een werk voor een groot ensemble op het gelijknamige muziekstuk van de Amerikaanse componist John Adams. Het stuk werd oorspronkelijk gecreëerd voor de opera *Nixon in China*, maar het is echte dansmuziek, en juist dat inspireerde mij om er een choreografie op te maken. De kostuums voor *The Chairman Dances* – een ontwerp van François-Noël Cherpin – konden worden gerealiseerd dankzij een genereuze bijdrage van het Merel Laseur Fonds. Ik wil het Fonds hier hartelijk voor bedanken.

Het programma sluit af met een tweede wereldpremière, van onze voormalige Young Creative Associate Juanjo Arqués. *Full Frontal* gaat over de stress die we in de huidige samenleving steeds meer ervaren. Deze stressgevoelens worden gereflecteerd en versterkt door Michael Gordons compositie *Weather One*, waarop Arqués zijn nieuwste werk maakte.

Bij elkaar bieden deze vier choreografieën een interessante blik op wat ballet kan zijn: een taal, een expressie van gevoelens en een pure en krachtige verbeelding van muziek. Ik wens u veel plezier bij deze gevarieerde en swingende seizoensopener van Het Nationale Ballet!

Ted Brandsen
Directeur Het Nationale Ballet

Yuanyuan Zhang en Leo Hepler – *The Four Temperaments* (2022),
choreografie door George Balanchine, © The George Balanchine Trust

THE FOUR TEMPERAMENTS

Choreografie

George Balanchine

Muziek

Paul Hindemith - *Thema met vier variaties voor strijkorkest en piano* (1940)*

Piano

Ryoko Kondo

Lichtontwerp

Jan Hofstra

Howard Eldridge

Instudering

Patricia Neary

Balletmeester

Guillaume Graffin

Wereldpremière

20 november 1946,

Ballet Society, New York

Première bij Het Nationale Ballet

17 september 1961,

Stadsschouwburg Amsterdam

(nu: Internationaal Theater Amsterdam)

Tijdsduur

circa 30 minuten

*Music Published / Licensed by:

© Schott Music, Mainz / Albersen Verhuur

B.V., 's-Gravenhage

THE CHAIRMAN DANCES

WERELDPREMIÈRE

Choreografie

Ted Brandsen

Muziek

John Adams – *The Chairman Dances* (1985)

Kostuumontwerp

François-Noël Cherpin

Lichtontwerp

Wijnand van der Horst

Balletmeester

Larissa Lezhnina

Wereldpremière bij Het Nationale Ballet

16 september 2023,

Nationale Opera & Ballet, Amsterdam

Tijdsduur

circa 12 minuten

FRANK BRIDGE VARIATIONS

Voor Sol en Paul

Choreografie

Hans van Manen

Muziek

Benjamin Britten - *Variations on a Theme of Frank Bridge*, opus 10 (1937): *Introduction and Theme, Adagio, March, Bourrée Classique, Wiener Walzer, Moto Perpetuo, Funeral March, Chant, Fugue en Finale**

Decor- en kostuumontwerp

Keso Dekker

Lichtontwerp

Bert Dalhuysen

Balletmeesters

Rachel Beaujean

Jozef Varga

Wereldpremière bij Het Nationale Ballet

18 maart 2005,

Nationale Opera & Ballet, Amsterdam

Tijdsduur

circa 24 minuten

*Music Published / Licensed by:

© Boosey & Hawkes, Londen / Albersen

Verhuur B.V., 's-Gravenhage

FULL FRONTAL

WERELDPREMIÈRE

Choreografie

Juanjo Arqués

Muziek

Michael Gordon – *Weather One* (1997)

Decor- en kostuumontwerp

Tatyana van Walsum

Lichtontwerp

Yaron Abulafia

Geluidsontwerp

Ian Dearden

Libretto/dramaturgie

Fabienne Vegt

Assistent van de choreograaf

José Carlos Blanco

Wereldpremière bij Het Nationale Ballet

16 september 2023,

Nationale Opera & Ballet, Amsterdam

Tijdsduur

circa 21 minuten

Muzikale begeleiding

Het Balletorkest
o.l.v. Matthew Rowe

Decors, belichting en geluid

De Techniek Nationale Opera & Ballet

Productieleider

Anu Viheriäranta

Voorstellingsleiders

Kees Prince
Wolfgang Tietze

Productievoorbereider

Sieger Kotterer

Eerste toneelmeester

Peter Brem

Eerste belichters

Michel van Reijn
Angela Leuthold

Licht supervisor

Wijnand van der Horst

Volgspotters

Carola Robert
Marleen van Veen
Famke van der Marel
Hein Hazenberg
Anton Shirkin

Coördinator volgspotters

Ariane Kamminga

Geluidstechnicus

Arnout Verdonk

Vervaardiging kostuums***Frank Bridge Variations***

Kostuumafdeling Het Nationale Ballet

Vervaardiging kostuums***The Chairman Dances***

Atelier Martine Douma

Vervaardiging kostuums***Full Frontal***

Kostuumafdeling Het Nationale Ballet in
samenwerking met Renske Kraakman

Assistent kostuumproductie

Eddie Grundy

Eerste kleder

Andrei Brejs

Inleidingen

Jacq. Algra

Totale voorstellingsduur

circa 2 uur en 25 minuten, inclusief
2 pauzes

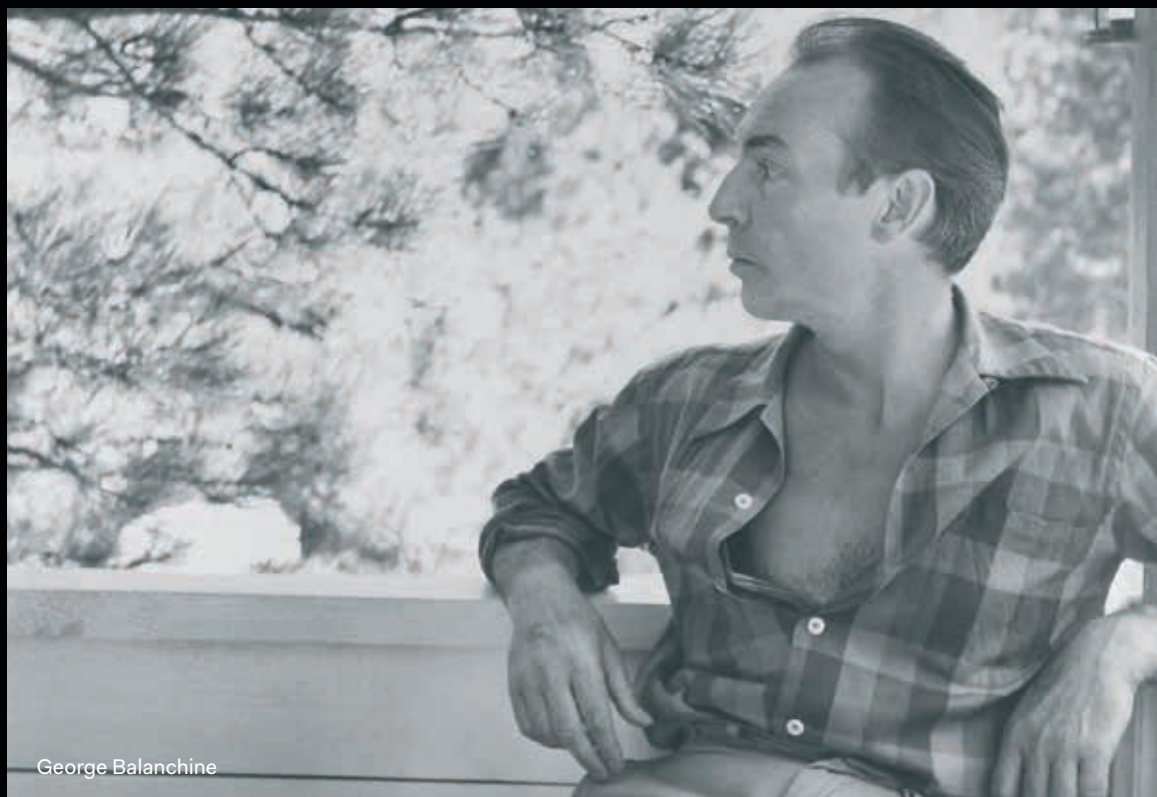

Jessica Xuan, Floor Eimers en Salome Leverashvili – *The Four Temperaments* (2022), choreografie door George Balanchine, © The George Balanchine Trust

Hans van Manen

George Balanchine

Hans van Manen over George Balanchine

'ZONDER OREN ZIE JE NIKS'

**Begin jaren vijftig ziet – dan nog – danser Hans van Manen voor het eerst een ballet van George Balanchine en het is liefde op het eerste gezicht. “Vanaf dat moment kreeg elk Balanchine-ballet van mij een tien!” En nog altijd kijkt de in 1983 overleden Russisch-Amerikaanse grootmeester regelmatig over Van Manens schouder mee. “Hij is en blijft voor mij toch de grootste. Maar ik zeg ook wel eens: ‘En nu weg-
wezen jij!’”**

“Ik denk dat *Concerto Barocco* het eerste ballet was. Nee, eigenlijk weet ik dat wel zeker. Ik zag het in de Amsterdamse Stadsschouwburg”, zegt Hans van Manen over zijn eerste Balanchine-ervaring. “Ik danste op dat moment waarschijnlijk net bij het Ballet van De Nederlandse Opera, dat een flink repertoire had, maar ik wist onmiddellijk: dit is andere koek! Ik was meteen overweldigd. Wat mij het meest trof, was dat alles zo duidelijk was. En dan, hoe hij de dansersgroep gebruikte, dat hij – toen al – twee vrouwen een duet liet dansen, en hoe muzikaal de hele choreografie was. Ik kende Bachs *Dubbelvioolconcert* destijds al en alles klopte gewoon als een bus. Tijdens die ene voorstelling heb ik meteen voor eeuwig begrepen dat hier een grote meester aan het werk was.”

Monddood

Van Manen wachtte de choreograaf en artistiek leider van het net enkele jaren eerder opgerichte New York City Ballet diezelfde week ook op in de kleedkamergang van de Stadsschouwburg. “Om maar iets te kunnen zeggen vroeg ik hem hoe ik als danser in zijn groep kon komen. Waarop hij heel nuchter antwoordde: ‘Dan moet je naar de VS komen en auditie doen.’” Het is er, zegt Van Manen, nooit van gekomen. “Ik wilde, net als Balanchine, choreograaf worden en zag mijzelf dat niet in Amerika doen. Niet alleen vanwege de enorme competitie die er heerst, maar ook omdat ik graag vast bij een groep wilde horen, en de kans daarop was in Nederland toch aanzienlijk groter.”

Later heeft hij, zegt hij, Balanchine nog wel diverse malen ontmoet. Zoals in de jaren zeventig toen het Wiener Staatsballett in één programma Balanchines *Brahms-Schönberg*

Monique Sand, Henry Jurriëns, Alexandra Radius, Han Ebbelaar, Sonja Marchioli en Francis Sinceretti – *Adagio Hammerklavier* (1973)

Quartet en Van Manens *Adagio Hammerklavier* danste en directeur Gerhard Brunner beide choreografen – en andere gasten – bij hem thuis uitnodigde voor een diner. Van Manen: “Ik durfde weinig te zeggen of te vragen. Ik was toch wel heel erg onder de indruk, en dat maakt natuurlijk al gauw monddood. Niettemin was het een geweldige avond hoor, want de conversatie was prima en oren zijn ook belangrijk.”

Nét te laat en precies op tijd

Vanaf die eerste kennismaking, begin jaren vijftig, kreeg ook elk volgend Balanchine-ballet een ‘vette tien’ van Van Manen. “Ze zijn één voor één uitzonderlijk en ook zo fantástisch anders allemaal.” Het leidde ertoe dat Van Manen later dikwijls zou zeggen dat Balanchine in de repetitiestudio altijd over zijn schouder meekijkt. “Dat komt”, aldus Van Manen, “omdat hij mij is voorgegaan in het in elk aspect van een ballet zo helder mogelijk zijn; in de benodigde oplossingen tijdens een pas de deux, in de manier waarop je met groepen omgaat, enzovoort. Zonder erover na te denken heb ik dat meteen geleerd, ik snapte onmiddellijk wat hij met ‘zichtbaarheid’ bedoelt. Je hoeft geen verstand van dans te hebben. Je leest een Balanchine-ballet net zoals je een goed boek leest: je slaat pagina na pagina om en aan het eind ben je uiterst tevreden.”

Wat de twee choreografen zeker ook bindt, is hun lef om heel verschillende muziekstijlen en -stukken te gebruiken, waarbij ze er ook niet voor terugdeinsden om, bijvoorbeeld, muziek van Bach te kiezen die – op dat moment – door muziekpuristen nog vaak als ‘heilig’ werd beschouwd. Al was hun smaak wel verschillend, en beweerde Balanchine ooit dat ‘de danskunst zich maar beter niet aan Beethoven kon wagen’; een bewering die door Van Manen al in 1973, met *Adagio Hammerklavier*, faliekant onderuitgehaald werd. Van Manen: “Balanchine had ook interesse in rodeo, Amerikaanse volksmuziek, Broadway, het circus. Terwijl ik werken maakte op muziek van The Rolling Stones, James Brown en John Cage.” Wat de twee hóé dan ook delen, is hun liefde voor jazz en swing. Van Manen: “Als je – zoals bij Balanchine – ziet dat de passen echt kloppen op de muziek, dan swingt het.

Swingen is: nét te laat en precies op tijd. Zo creëer je ook ruimte tussen de noten en dat is essentieel voor swing.”

Humor is essentieel

Wat zijn meest favoriete Balanchine-ballet is? Van Manen vindt het lastig te zeggen, maar: “Van Balanchines *Violin Concerto* word ik toch wel behoorlijk opgewonden. Je begrijpt precies waar het allemaal vandaan komt. De ‘volksdansdingetjes’ die erin zitten, het elkaar aankijken, de humor, de manier waarop Karin von Aroldingen (een van de dansers van de oorspronkelijke cast – red.) bij haar opkomst in de finale even speels naar de anderen zwaait: het is stuk voor stuk geniaal.” Humor is, zelfs in de meest serieuze balletten, essentieel, aldus Van Manen. “Je moet als choreograaf afstand kunnen nemen, en daar helpt humor bij. Bovendien: in elke mop die je vertelt schuilt toch iets van de waarheid.”

Ook *The Four Temperaments* – dat in dit (bijna) gelijknamige programma voorafgaand aan Van Manens *Frank Bridge Variations* te zien is – is volgens Van Manen een meesterwerk. “Een prachtig ballet, al leg ik mijzelf nooit uit waarom.” Om vervolgens met verwijzing naar Balanchines adagium ‘See the music, hear the dance’ toch een poging te wagen: “Mensen denken altijd dat je bij ballet je ogen nodig hebt, maar zonder je oren zie je ballet niet. Het is net als bij de lift, op de gang in het pand waar ik woon. Wanneer ik (een flinke afstand van de lift verwijderd – red.) binnen zit, ‘zie’ ik alles. Aan een ‘tak’ of ‘plop’ hoor ik precies of de lift van boven of van beneden komt, en van welke etage.”

Stelen oké, imiteren niet

Hoe groot Van Manens bewondering ook is: hij heeft, zegt hij, nooit één pas van Balanchine overgenomen. “Zijn balletten waren enkel een enorme inspiratiebron. Al háát ik het woord inspiratie eigenlijk. In navolging van Picasso en Stravinsky zeg ik liever: ‘I steal wherever I can’. Dat betekent: je mag wel stelen, maar niet imiteren. Je ziet iets in een kunstwerk van een ander, wat diegene zelf niet gezien heeft, en daarmee ga jij dan weer een stapje verder, of je doet er iets totaal anders mee.”

En dat geldt niet alleen ten aanzien van Balanchine, maar ook voor andere choreografen die hem ‘geïnspireerd’ hebben. “Jerome Robbins, Martha Graham toch ook wel.” En zoals Alexandra Radius en Han Ebbelaar in het onlangs verschenen boek *Levensdans* opmerken: Van Manen heeft vast en zeker ook het nodige van de Franse stijl en virtuositeit meegenomen, doordat hij als danser mede gevormd is door Françoise Adret (destijds artistiek leider van het Ballet van De Nederlandse Opera) en korte tijd heeft gedanst bij Roland Petits Les Ballets de Paris. Van Manen: “Als Han en Lex dat zo voelen, zit daar absoluut iets in. Ik ben nooit zo dol geweest op de drang van de Fransen om in dans verhaaltjes te vertellen, maar natuurlijk: je komt altijd ergens vandaan. Je kan niet verder zonder je verleden.”

Balanchine is, zegt hij, dan ook niet de enige die tijdens een repetitie regelmatig meekijkt over zijn schouder. “Dat doen Picasso en Stravinsky ook en nog een heleboel anderen. Maar niet anderhalf uur lang. Alleen wanneer je even vastzit en denkt: hoe zou die dat opgelost hebben? Bovendien: het zijn me nogal kritische kijkers over die schouder van mij. Ze kunnen ook gaan irriteren als ze niet nodig zijn. Dus ik kan ook met gemak zeggen: sodemieter op! Zelfs tegen dé grote meester Balanchine.”

De laatste der Mohikanen

Zou Balanchine net als Van Manen zelf tot op hoge leeftijd zijn doorgedaan, als hij niet op zijn negenenzeventigste overleden was? "Vast! Hij had als artistiek leider toch een eigen groep en dan heb je een verantwoordelijkheid, want zo'n groep moet nieuwe werken dansen. Maar eigenlijk doet het er ook niet toe: het feit dat zijn balletten nog overal ter wereld worden gedanst, betekent in feite toch dat hij nog steeds aan het werk is."

"Niettemin realiseer je je natuurlijk weleens: Balanchine, Robbins, Merce Cunningham, ze zijn er allemaal niet meer. Ik ben de laatste der Mohikanen. Al ben ook ik opgehouden met nieuwe choreografieën maken. Dat lijkt me ook wijs. Er komt een moment van terugblikken, overzicht krijgen, en dat is wat ik de laatste jaren dus doe."

New York, New York

Balanchines choreografieën en Van Manens choreografieën: ze worden nog steeds over de hele wereld gedanst, en in Van Manens geval komen daar juist in de afgelopen decennia steeds weer nieuwe, toonaangevende gezelschappen bij. Ook in de Verenigde Staten. Niettemin was het in 2022 wel voor het eerst sinds vele jaren dat Het Nationale Ballet in New York een Van Manen-choreografie opvoerde. Tijdens het beroemde Fall for Dance Festival werden de maestro en de vier dansers uit diens *Variations for Two Couples* in een tot tweemaal toe uitverkocht New York City Center overladen met een daverend applaus van een uitzinnig publiek.

Van Manen, alle succes even een seconde negerend: "Er was wel één vreselijke kritiek. Die recensent had het over strijkbouten, omdat hij blijkbaar nog nooit had gezien dat je een grote lift in een pas de deux ook laag bij de grond kunt doen." Maar dan, trots: "De rest was juichend, en het was natuurlijk ook buitengewoon leuk om voor zo'n razend-enthousiaste zaal te staan. Want", zegt hij, "al zijn zelfs de New Yorkers het erover eens dat New York New York niet meer is, het blijft wel NEW YORK!!! Dat realiseer je je wel wanneer je daar staat. Het is en blijft toch de stad waar mijn grote voorbeelden vandaan komen. Met Balanchine voorop."

Astrid van Leeuwen

Maia Makhateli en Young Gyu Choi – *Stravinsky Violin Concerto* (2016),
choreografie door George Balanchine, © The George Balanchine Trust

Sem Sjouke en Floor Eimers – *The Four Temperaments* (2022),
choreografie door George Balanchine, © The George Balanchine Trust

THE FOUR TEMPERAMENTS

Zwaarmoedig, opgewekt, onverstoobar en opvliegend

The Four Temperaments is een van de vroege werken van de Russisch-Amerikaanse choreograaf George Balanchine (1904-1983). Behalve een belangrijk sleutelwerk in zijn oeuvre, was het in 1961 ook het eerste Balanchine-ballet dat Het Nationale Ballet op het repertoire nam. Dat het inmiddels ruim 75 jaar oud is, is haast onvoorstelbaar: de ingenieuze, pittige, regelmatig zelfs van energie knetterende choreografie voegt nog altijd een magische dimensie toe aan de gelijknamige compositie van Hindemith.

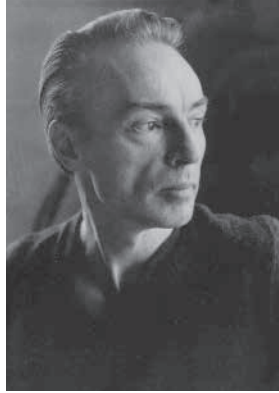
Balanchine creëerde *The Four Temperaments* in 1946 voor het openingsprogramma van Ballet Society, de voorloper van het New York City Ballet. Hoewel de choreografie geen verhaal vertelt, is er wel een inhoudelijk thema. Zoals de titel aangeeft, is het ballet – in navolging van Hindemiths muziek – geïnspireerd op de Oudgriekse indeling van karakterkenmerken in vier hoofdtypen: melancholisch, sanguinisch, flegmatisch en cholisch. Balanchine verbeeldt deze 'temperamenten' op een abstracte en subtiele wijze door slechts verschillen aan te brengen in de manier waarop de energie zich in de dans ontlad. Duidelijk zichtbaar wordt daarbij hoe hij, als de belangrijkste dansvernieuwer van de twintigste eeuw, de eeuwenoude esthetische tradities van het ballet opriste door ze te injecteren met de dynamische vitaliteit en swingende levenslust van de Amerikaanse jazz- en showdans.

Een van Balanchines bekende uitspraken was 'Ballet is woman', en hoewel in *The Four Temperaments* ook prachtige rollen

voor mannen zijn weggelegd, voeren de vrouwen wel de boventoon. Met hoog opgeworpen benen en geprononceerde heupbewegingen duiken ze als langbenige 'insecten' steeds weer op.

Het openingsdeel van de choreografie, *Thema*, bestaat uit drie korte duetten, achtereenvolgens beschouwend, fel en lyrisch. Als eerste van de 'vier temperamenten' is daarna *Melancholisch* aan de beurt, verbeeld door een mannelijke solist, bij wie zich eerst twee en vervolgens vier danseressen voegen. Het zwaarmoedige van dit karakter komt tot uiting in de wijze waarop de danser steeds naar de grond lijkt te worden getrokken. Hierna volgt de opgewektheid van *Sanguinisch*, in soepele en energieke dansfiguren voor een solistenpaar en vier danseressen. In *Flegmatisch* wordt de onverstoobarheid weergegeven door het lome en gepolijste lijnenspel waarmee een mannelijke solist en een kwartet danseressen de voor Balanchine karakteristieke 'kruip-door-sluip-door'-bewegingen demonstreren. Het laatste temperament is *Cholisch*. Ongeduld en opvliegendheid krijgen hierbij vorm in een wervelende, explosieve variatie voor een vrouwelijke solist. Al gauw sluiten de andere dansers zich bij haar aan en volgt een grootse finale – met als blikvanger de hoge, langgerekte lifts – waarin alle thema's nogmaals kort de revue passeren. Als om te onderstrepen dat verschillende temperamenten heel goed kunnen samengaan – zelfs binnen één persoon.

Astrid van Leeuwen

GEORGE BALANCHINE

Choreografie

George Balanchine wordt alom beschouwd als de grootste dansvernieuwer van de twintigste eeuw. Zijn balletten schitteren met name door de razend-knappe architectonische opbouw van de choreografische patronen en dansthema's waarmee hij de ruimte bespeelt. Zijn werk is even vernieuwend, inventief en tijdloos als bijvoorbeeld de schilderijen van Pablo Picasso of de composities van Igor Stravinsky.

Balanchine werd in 1904 in Sint-Petersburg geboren als Georgi Melitonovitsj Balantsjivadze. Hij volgde zijn dansopleiding aan de vermaarde school van het Marijinski Ballet, waardoor hij kon putten uit het rijke bewegingsarsenaal van de Frans-Russische Marius Petipa, de belangrijkste choreograaf van de negentiende eeuw. Daarvan getuigen onder meer de briljante spitzenvariaties en de elegantie en aristocratische verfijning in Balanchines choreografieën. Tegelijkertijd liet Balanchine zich inspireren door de twintigste-eeuwse experimentele kunst, zoals die van het constructivisme, de vernieuwende kunststroming die opkwam met de Russische Revolutie. Zo was hij als beginnend choreograaf in 1921 mede-oprichter van het avant-gardistische Jonge Ballet, dat zich toelegde op constructivistische vorm-experimenten.

In 1924 ontvluchtte Balanchine Rusland, tijdens een tourneeprogramma in Duitsland. Hij kwam terecht in de stal van impresario Sergej Diaghilev, die met zijn legendarische Les Ballets Russes voor een revolutie in de theater- en danswereld zorgde. Na het uiteenvallen van Les Ballets Russes toerde Balanchine enkele jaren door Europa, totdat de Amerikaanse kunstenaar Lincoln Kirstein hem uitnodigde om naar New York te komen. Samen richtten ze de School of American Ballet op en vervolgens een gezelschap, dat in 1948 werd omgedoopt tot New York City Ballet en al gauw een van de meest fameuze balletgezelschappen ter wereld werd. Het Amerikaanse leven vormde een belangrijke inspiratiebron voor Balanchines vernieuwing van het academische ballet. Broadway, Hollywood, de populaire muziek: de dynamiek en energie van de Amerikaanse cultuur heeft zijn werk ingrijpend beïnvloed.

Tot Balanchines overlijden in 1983 bleven Kirstein (als algemeen directeur) en Balanchine (als artistiek leider, al gaf hij zelf de voorkeur aan de term balletmeester) verbonden aan het New York City Ballet. Balanchines productiviteit was ongeëvenaard: hij maakte meer dan vierhonderd balletten, film-, opera-, revue- en musicalchoreografieën.

PAUL HINDEMITH

Muziek

Paul Hindemith (1895-1963) was een Duitse componist, violist, muziektheoreticus en dirigent. Hij wordt beschouwd als een van de belangrijkste componisten van de eerste helft van de twintigste eeuw.

Hindemith studeerde viool en compositie aan het Hoch Conservatorium in Frankfurt. In zijn vroege compositiewerk liet hij zich inspireren door laatromantische componisten als Richard Strauss, Franz Schreker en Arnold Schönberg. Vanaf begin jaren twintig omarmde hij het expressionisme en later het principe van 'nieuwe objectiviteit': muziek die wordt gecreëerd om de muziek zelf, en niet om een bepaalde filosofische boodschap over te brengen. In deze periode schreef hij een groot aantal werken in diverse genres, waaronder een serie van zeven werken genaamd *Kammermusik*. Daarnaast bleef hij actief als uitvoerend muzikant en was hij vanaf 1927 professor in compositie aan de Musikhochschule in Berlijn.

In 1937 emigreerde Hindemith naar Zwitserland, omdat de situatie in nazi-Duitsland voor hem onwerkbaar werd. Drie jaar later vertrok hij naar de Verenigde Staten, waar hij professor muziek werd op Yale University. Toen hem in 1953 een professorpositie aan de Universiteit van Zürich werd aangeboden, verhuisde hij terug naar Zwitserland.

RYOKO KONDO

Piano

Ryoko Kondo (Kyoto, Japan) volgde haar piano-studie aan de Toho Gakuen School of Music in Tokio en aan het Utrechts Conservatorium, waar ze les kreeg van onder anderen Sumiko Nagaoka en Ton Hartsuiker. Ook studeerde zij bij Vitaly Margulis in het Duitse Freiburg, volgde ze vioollessen bij Victor Lieberman en Philip Hirschhorn, en lessen liedbegeleiding bij Udo Reinemann. In 1996 trad Kondo als pianist in dienst van Het Nationale Ballet. Ook geeft ze sindsdien regelmatig recitals in Japan, Nederland en andere Europese landen.

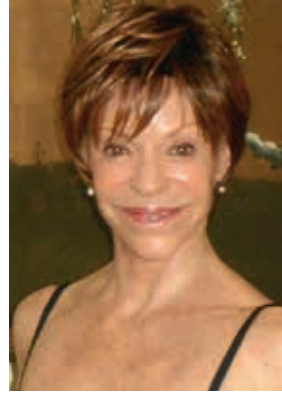

JAN HOFSTRA

Lichtontwerp

Jan Hofstra trad in 1965 in dienst van Het Nationale Ballet, waar hij gedurende 32 jaar werkzaam was als technicus en vervolgens als chef technische dienst. Hij werkte er met bekende choreografen en ontwerpers, onder wie Sir Peter Wright, Rudi van Dantzig, Hans van Manen, Toer van Schayk, Heinz Spoerli, Edouard Lock, Jean-Paul Vroom, Keso Dekker en Jan van der Wal. Tevens verzorgde hij het lichtontwerp voor een groot aantal Balanchine-werken die bij Het Nationale Ballet werden – en worden – uitgevoerd.

Vanaf 1986 was Hofstra hoofdzakelijk actief als lichtontwerper, vooral voor Hans van Manen, met wie hij bij balletgezelschappen over de hele wereld samenwerkte. Ook verzorgde Hofstra vanaf 1994 de belichting voor een groot aantal tentoonstellingen van het Rijksmuseum in Amsterdam. In 2001 werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau en in 2008 ontving hij de Prijs van Verdienste van het Dansersfonds '79.

PATRICIA NEARY

Instudering

Patricia Neary (Miami, Florida) begon haar dansopleiding in Miami en studeerde daarna verder aan de School of American Ballet in New York. Op veertienjarige leeftijd trad ze toe tot The National Ballet of Canada en een jaar later, in 1960, maakte ze de overstap naar het prestigieuze New York City Ballet, waar ze in 1962 tot solist werd gepromoveerd. Ze danste talloze belangrijke rollen in het werk van artistiek leider George Balanchine, waaronder een aantal rollen die de choreograaf speciaal voor haar creëerde. Daarnaast betrok Balanchine haar al snel bij de instudering van zijn werk bij balletgezelschappen over de hele wereld.

Van 1971 tot 1973 was Neary balletmeester van het balletgezelschap van de Deutsche Oper Berlin, waarna ze de artistieke leiding van het Grand Théâtre de Genève op zich nam. Van 1978 tot 1985 was ze artistiek leider van het Zürcher Ballett (nu Ballett Zürich).

Na een kort intermezzo als balletdirecteur van het Teatro alla Scala in Milaan, van 1986 tot 1987, werkt Neary nu al meer dan twintig jaar voor The George Balanchine Trust. Ze heeft talloze werken van Balanchine ingestudeerd bij gezelschappen in meer dan dertig landen.

Semyon Velichko - repetitie *The Four Temperaments* (2023),
choreografie door George Balanchine, © The George Balanchine Trust

Kira Hilli en Daniel Silva – repetitie *The Chairman Dances* (2023)

Ted Brandsen – repetitie *The Chairman Dances* (2023)

Ted Brandsen over *The Chairman Dances*

EEN VIERING VAN DANS, MUZIEK EN LEVENSLUST

The Chairman Dances van choreograaf en artistiek directeur Ted Brandsen zou eigenlijk een jaar geleden al in première gaan, als onderdeel van de geplande seizoensopener *Celebrate*. Maar het liep anders: de oorlog in Oekraïne brak uit en Brandsen besloot dat een feestelijk programma niet meer passend was, evenmin als het vreugdevolle werk dat hij met *The Chairman Dances* voor ogen had. Daarom werd de titel van het programma veranderd van *Celebrate* naar *Shadows* en maakte *The Chairman Dances* plaats voor Kurt Jooss' *De Groene Tafel*. Brandsen: "Die vreselijke oorlog is nu helaas nog steeds gaande. Maar juist daarom is het belangrijk om stil te staan bij de kracht van de mensen die zelfs in de moeilijkste omstandigheden hoop vinden en hun leven voortzetten. Je kunt *The Chairman Dances* zien als een viering van die kracht en levenslust, en van de vreugde die dans en muziek ons daarbij kunnen brengen. Ik hoop het publiek iets van dat gevoel mee te geven."

Foxtrot for Orchestra

Voor *The Chairman Dances* nam Brandsen het gelijknamige muziekstuk van de Amerikaanse componist John Adams als uitgangspunt. De compositie werd oorspronkelijk gecreëerd voor Adams' opera *Nixon in China*, maar is inmiddels door veel choreografen

als op zichzelf staand muziekstuk gebruikt. Brandsen: "Het is ook echt dansmuziek. De ondertitel is niet voor niets 'Foxtrot for Orchestra'; een verwijzing naar ballroomdans." Deze knipoog naar de ballroomdans laat Brandsen op zijn beurt terugkomen in zijn choreografie, een ensemblestuk waaruit zich af en toe individuen losmaken. "Alsof ze, net als bij ballroom, even in de spotlight dansen, en de rest ruimte voor hen maakt."

Enorme vaart

Het opzweepende karakter van Adams' compositie wordt zowel gereflecteerd in de choreografie als in het kostuum- en lichtontwerp. "De muziek is heel inspirerend. Ik heb er in 1998 al een keer een choreografie op gemaakt, destijds als gelegenheidsstuk voor West Australian Ballet. De compositie spreekt me nog steeds erg aan, onder andere door de enorme vaart die erin zit. Die zwierigheid zie je ook terug in de kostuums van François-Noël Cherpin, die al sinds 1990 de kostuums voor al mijn balletten ontwerpt, en in het kleurrijke lichtontwerp van Wijnand van der Horst."

Rosalie Overing

TED BRANDSEN

Choreografie

Ted Brandsen (Kortenhoef, 1959) is sinds 2003 directeur van Het Nationale Ballet. Onder zijn leiding brak een nieuwe artistieke bloeiperiode voor het gezelschap aan, waardoor Het Nationale Ballet momenteel behoort tot de meest toonaangevende balletgezelschappen in de wereld. Brandsen vernieuwde onder meer het avondvullende repertoire, introduceerde nieuwe topchoreografen en zorgde voor meer spreiding van de voorstellingen in Nederland en een toename van het aantal optredens op de belangrijke internationale podia. In samenwerking met de Nationale Balletacademie initieerde hij in 2013 ook de oprichting van de Junior Company van Het Nationale Ballet, die een brug slaat tussen dansopleiding en beroepspraktijk.

Na een late start aan de Scapino Dansacademie werd Brandsen in 1981 als danser aangenomen bij Het Nationale Ballet, waar hij zich vooral onderscheidde in het werk van hedendaagse choreografen. Na diverse creaties te hebben gemaakt voor de jaarlijkse choreografieworkshop van Het Nationale Ballet als ook voor andere gezelschappen, stopte hij in 1991 met dansen en koos voor een bestaan als freelance choreograaf. Zijn eerste 'officiële' werk voor Het Nationale Ballet, *Four Sections*, was datzelfde jaar een groot succes.

In de daaropvolgende jaren creëerde hij werk voor diverse Nederlandse en internationale dansgezelschappen en festivals. In 1998 werd hij benoemd tot artistiek directeur van het West Australian Ballet, waar hij een groot aantal balletten maakte, waaronder *Carmen* (2000, Australian Dance Award) en *Pulcinella* (2001).

In 2002 kreeg Brandsen de uitnodiging om terug te keren naar Het Nationale Ballet. In eerste instantie als adjunct-artistiek directeur, waarna in 2003 de benoeming tot artistiek directeur volgde. Sindsdien creëerde Brandsen onder meer *Body* (2004), *Stealing Time* (2006), *Rai* (2013), *Replay* (2014), *Classical Symphony* (2020) en de avondvullende producties *Coppelia* (2008) en *Mata Hari* (2016). Werk van Brandsen staat op het repertoire van veel buitenlandse gezelschappen. Daarnaast is hij een veelgevraagd jurylid voor onder andere de prestigieuze Prix de Lausanne, Fedora Prize for Ballet, Dance Open en de internationale Benois de la Danse-prijzen.

In 2014 ontving hij de Prijs van Verdienste van Stichting Dansersfonds '79. Vijf jaar later ontving hij de Amsterdamprijs voor de Kunst in de categorie Bewezen Kwaliteit en in 2022 werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

JOHN ADAMS

Muziek

John Adams is een Amerikaanse componist en dirigent, wiens composities behoren tot de meest uitgevoerde werken in de hedendaagse klassieke muziek.

Adams bespeelde al op jonge leeftijd de klarinet en begon met componeren in zijn tienerjaren. Hij was de eerste student aan Harvard die een scriptie in de vorm van een muzikale compositie mocht indienen. Na zijn afstuderen bekleedde hij functies als docent en dirigent, waarbij hij – naarmate zijn carrière zich ontwikkelde – steeds vaker zijn eigen muziekstukken ging dirigeren.

Hoewel zijn vroege composities vooral blijf geven van een academische stijl, begon Adams al snel uit bredere bronnen te putten, waaronder pop, jazz en elektronische muziek. Ook wisselt hij zijn gebruik van minimalistische technieken, gekenmerkt door herhaling en eenvoud, af met expressieve en neoromantische elementen.

Adams' werken omvatten een scala aan genres; van kamermuziek tot grote orkestwerken en enkele opera's. *The Chairman Dances*, een muziekstuk dat Adams oorspronkelijk schreef voor zijn eerste opera *Nixon in China*, is – ondanks dat het niet in de uiteindelijke partituur werd opgenomen – een van Adams' meest gespeelde werken.

FRANÇOIS-NOËL CHERPIN

Kostuumontwerp

Fransman François-Noël Cherpin is een in Amsterdam gevestigde kostuumontwerper, wiens fantasierijke ontwerpen zowel in Nederland als internationaal lovende kritieken krijgen. Cherpin was van 1988 tot 1997 als danser aan Het Nationale Ballet verbonden en ontwierp al tijdens zijn danscarrière zijn eerste kostuums, voor het eerst voor Ted Brandsens *Motel Dances* (1990). Sindsdien is Cherpin de vaste kostuumontwerper van Brandsen.

Na zijn danscarrière volgde Cherpin een studie modeontwerp, die hij in 2002 afrondde met een opleiding aan de École de la Chambre Syndicale de la Haute Couture in Parijs. Cherpin heeft inmiddels een groot aantal producties van Het Nationale Ballet op zijn naam staan, waaronder *Carmen*, *Who Cares?*, *Paquita*, *Ballet Imperial* en Brandsens' avondvullende producties *Coppelia* en *Mata Hari*.

Verder werkt Cherpin als ontwerper voor diverse internationale balletgezelschappen. Zo ontwierp hij afgelopen seizoen onder andere de kostuums voor een nieuwe productie van *Cinderella* van choreograaf Raimondo Rebeck voor het Astana Opera Ballet in Kazachstan en verzorgde hij het kostuumontwerp voor Ted Brandsens *Eroica Variations*, een nieuw werk voor het Poolse Nationale Ballet.

WIJNAND VAN DER HORST

Lichtontwerp

Wijnand van der Horst (1971) werkt als lichtontwerper binnen disciplines als dans, opera, toneel, muziektheater en architectuur. Ook verzorgt hij lichtontwerpen voor musea en maakt hij zelf lichtkunst.

Van der Horst begon zijn carrière als freelance lichttechnicus en ontwikkelde zich vervolgens – mede door intensieve samenwerking met diverse (buitenlandse) lichtontwerpers, regisseurs en choreografen bij onder meer De Nationale Opera en Het Nationale Ballet – ook als ontwerper.

Hij volgde een tweejarig coachingstraject bij het Instituut Lichtontwerpen van lichtontwerper Henk van der Geest, om zijn ontwerpen inhoudelijk te kunnen verdiepen en zo zijn werkveld verder te verbreden.

Sindsdien heeft Van der Horst lichtontwerpen verzorgd voor diverse opera-, ballet-, en toneelproducties, evenementen en tentoonstellingen. Tot zijn opdrachtgevers behoren onder andere Centraal Museum Utrecht, O. Festival (Operadagen Rotterdam), Het Nationale Ballet en De Nationale Opera.

Wij danken

HET MEREL LASEUR FONDS

voor de genereuze bijdrage aan de
kostuums voor *The Chairman Dances*

Kostuumontwerpschetsen voor
The Chairman Dances door
François-Noël Cherpin

Manu Kumar - *repetitie The Chairman Dances* (2023)

Sem Sjouke, Remi Wörtmeyer, Erica Horwood, Qian Liu, Nathan Brhane, Nancy Burer, Constantine Allen, Olga Smirnova en Daniel Montero Real – *Frank Bridge Variations* (2022)

Hans van Manen (2014)

FRANK BRIDGE VARIATIONS

Eenheid in contrasten

Frank Bridge Variations is het eerste werk dat Hans van Manen voor Het Nationale Ballet maakte nadat hij in januari 2005 bij het gezelschap terugkeerde als vaste choreograaf, een functie die hij al eerder – van 1973 tot 1987 – bekleedde. Uitgangspunt voor de choreografie is de compositie *Variations on a Theme of Frank Bridge* van Benjamin Britten (1913-1976), die het stuk schreef als eerbetoon aan zijn leermeester Frank Bridge. De compositie voor strijkorkest, waarmee Britten internationale erkenning verwierf, bestaat uit elf virtuoze, karaktervolle en soms ook parodiërende variaties op een thema dat de Engelse componist ontleende aan Bridges strijkwartet *Three Idylls*. Van Manen gebruikte negen van de elf variaties voor zijn ballet (de twee andere vond hij te romantisch), waarin hij zich, ingegeven door de muziek, uitleeft in contrasten: scherp en vloeiend, exact en vrij, driftig en melancholiek. Maar hoe uiteenlopend ook, samen vormen de delen van de choreografie een even vanzelfsprekende als verbluffende eenheid, waarin zelfs de meest vertrouwde Van Manen-karakteristieken van een nieuwe gloed worden voorzien.

De choreografie begint met een krachtige openingsscène voor de vijf paren, gekleed in eenvoudige wijnrode en bronskleurige tricots. Vervolgens maken zich twee solistenkoppels uit het ensemble los. In de duetten van het eerste paar overheerst de ingehouden spanning – hoe vertraagd de bewegingen ook zijn die Van Manen op het *Adagio* en *Chant* creëerde, de dans is geladen met energie. De duetten van het tweede

paar, gedanst op de *Wiener Walzer* en aan het slot van het ballet, zijn lichter van sfeer; tederheid en sensualiteit voeren hier de boventoon. Tussen de solistenduetten door stelen de beide mannelijke solisten de show met twee enerverende solo's: de een vol trots en branie op de *March*, de ander wervelend als de razende woede in het *Moto Perpetuo*.

Van Manen is geen 'winden-waaien-om-de-rotsen-choreograaf', zoals hij dat zelf eens kernachtig formuleerde. Integendeel, hij streeft naar zo min mogelijk ballast om op die manier zo essentieel, zo controleerbaar mogelijk te zijn. Vandaar dat de structuur van zijn bewegingscomposities altijd helder en van een geraffineerde eenvoud is. Dit geldt zeker ook voor zijn *Frank Bridge Variations*, waarin hij vaak met simpele passen een maximum aan zeggingskracht weet te creëren. Tekenend hiervoor is de *Funeral March*, waarin het ensemble langzaam voortschrijdt over het toneel – een weergaloos effect waaruit een onbestemde dreiging spreekt, een gevoel dat nog wordt versterkt door de geraffineerde vormgeving van Keso Dekker en dito belichting door Bert Dalhuysen.

In de pers werd Van Manens *Frank Bridge Variations* ontvangen als een 'voltreffer'. Een van de recensenten schreef: "Het ballet is fascinerend van begin tot einde (..) en zó muzikaal dat het lijkt of Van Manens gedachte antwoord op Benjamin Brittens negen miniaturen het enige juiste is."

Astrid van Leeuwen

HANS VAN MANEN

Choreografie

Hans van Manen (Nieuwer-Amstel, 1932) wordt internationaal erkend als een van de grootmeesters van het hedendaagse ballet. Inclusief zijn balletten voor televisie heeft hij meer dan honderdvijftig balletten gecreëerd, alle voorzien van zijn onmiskenbare signatuur. Helderheid in structuur, een geraffineerde eenvoud en een afkeer van onnodige decoratieve franje vormen de kernelementen van zijn uiterst muzikale choreografieën, waarin het altijd draait om menselijke relaties, maar zonder anekdotisch te worden.

Van Manen kreeg zijn eerste balletlessen eind jaren veertig van de vorige eeuw van Sonia Gaskell. Zij nam hem in 1951 op in haar groep Ballet Recital. Vervolgens danste Van Manen bij het Ballet van de Nederlandse Opera en Les Ballets de Paris van Roland Petit. In 1955 debuteerde hij als choreograaf met *Olé, Olé, la Margarita*. Al voor zijn derde creatie, *Feestgericht*, werd hij bekroond met de Staatsprijs voor Choreografie. Vanaf 1960 werkte Van Manen afwisselend bij de twee belangrijkste dansgezelschappen van Nederland: hij was gedurende tien jaar mede artistiek-directeur van het Nederlands Dans Theater en daarna achtereenvolgens huischoreograaf van Het Nationale Ballet (1973-1987) en Nederlands Dans Theater (1988-2003). Sinds 2005 is hij wederom als vaste choreograaf verbonden aan Het Nationale Ballet.

Behalve door Het Nationale Ballet, Nederlands Dans Theater en Introdans – de drie Nederlandse 'hoeders' van het Van Manen-repertoire – worden Van Manens choreografieën ook door ruim negentig buitenlandse gezelschappen uitgevoerd. Bij elke instudering van zijn balletten is hij nog altijd intensief betrokken; in de repetitiestudio voert hij de regie wat betreft de interpretatie van zijn werk en zet hij op onnavolgbare wijze de laatste puntjes op de 'i'.

Voor zijn afzonderlijke balletten en voor zijn grote betekenis voor de kunsten in het algemeen ontving Van Manen talloze belangrijke prijzen, waaronder de Erasmusprijs, de Prix Benois de la Danse Life Achievement Award, de Grand Prix à la Carrière, de VSCD Oeuvreprijs en de Duitse Musikpreis voor zijn geniale muzikaliteit. Tijdens het Hans van Manen Festival dat Het Nationale Ballet in 2007 rond zijn vijfenzeventigste verjaardag organiseerde, werd de meesterchoreograaf benoemd tot Commandeur in de Orde van de Nederlandse Leeuw. In 2017 volgde de benoeming tot Commandeur in de Franse Ordre des Arts et des Lettres en in 2018 ontving hij uit handen van koning Willem-Alexander de Eremedaille voor Kunst en Wetenschap van de Huisorde van Oranje, vanwege 'zijn enorme bijdrage aan de kunsten in Nederland en het ballet in het bijzonder'.

BENJAMIN BRITTEN

Muziek

Benjamin Britten (1913-1976) was een Britse componist, pianist en dirigent. Hij schreef zowel werken voor opera en toneel als koor- en orkestwerken, liederen en muziek voor documentaires en films.

Als veertienjarige volgde Britten compositielessen bij de eveneens Britse componist Frank Bridge. Later zou hij zijn beroemde *Variations on a Theme by Frank Bridge* schrijven als muzikaal portret van zijn leermeester. Dit uit elf delen bestaande stuk ging in 1937 in wereldpremière op de Salzburger Festspiele en betekende de doorbraak voor de componist. Dankzij het succes van daaropvolgende composities als *Sinfonia da Requiem* (1940), *Serenade* (1943) en de opera *Peter Grimes* (1945) groeide Britten uit tot een van de leidende figuren binnen de Britse klassieke muziek van de twintigste eeuw.

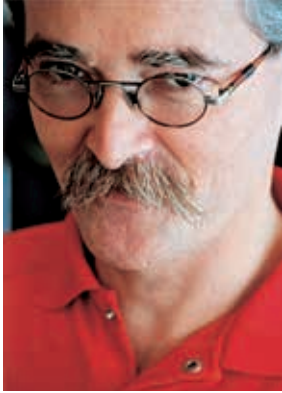
KESO DEKKER

Kostuum- en decorontwerp

Vormgever, auteur en historicus Keso Dekker heeft talloze werken op het gebied van kunst, mode, design en dans op zijn naam staan. Hij ontwierp decors en kostuums voor ruim zeshonderd producties van dans- en balletgezelschappen wereldwijd. In Nederland werkte hij samen met onder meer Het Nationale Ballet, Nederlands Dans Theater, Scapino Ballet Rotterdam en Introdans.

Dekkers hechte band met Hans van Manen, met wie hij al sinds 1978 veelvuldig samenwerkt, speelt een centrale rol in zijn carrière. Daarnaast maakt hij sinds 2012 – toen hij alle balletten van het Nationale Ballet-programma *Present/s* vormgaf en voor het eerst met Alexei Ratmansky samenwerkte – ook regelmatig decor- en kostuumontwerpen voor deze van oorsprong Russische choreograaf.

In 2002 ontving Dekker de Oeuvreprijs van het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst en het jaar daarop de Prijs van de Nederlandse Dansdagen. In 2014 won hij de eerste Europese Taglioni Prijs in de categorie 'Best European Ballet Designer', voor zijn productie *Choreartium* van het Bayerisches Staatsballett. Door de Frankfurter Allgemeine Zeitung werd Dekker uitgeroepen tot 'God van de Lycra'.

BERT DALHUYSEN

Lichtontwerp

Lichtontwerper Bert Dalhuysen studeerde aan de Academie voor Fotografie en Fototechniek in Den Haag. Na zijn afstuderen in 1978 werkte hij als freelance fotograaf en lichtontwerper. In 1982 werd hij uitvoerend directeur van Arinde Visual Design studio's in Amsterdam en in 1986 sloot hij zich aan bij het lichtteam van Nationale Opera & Ballet, waar hij in 2001 werd benoemd tot plaatsvervangend hoofd. Hij was tot 2020 lighting supervisor en lichtontwerper bij Het Nationale Ballet en bij andere Nederlandse en internationale gezelschappen.

Momenteel is Dalhuysen werkzaam als freelance licht- en multimediadesigner voor ballet, opera en theater. Hij werkt regelmatig samen met choreograaf David Dawson en ontwerper Eno Henze.

Qian Liu – *Frank Bridge Variations* (2022)

Riho Sakamoto en Davi Ramos – repetitie *Full Frontal* (2023)

Juanjo Arqués – repetitio *Full Frontal* (2023)

Juanjo Arqués over *Full Frontal*

'EEN BALLET OVER ECHTE MENSEN EN REËLE GEOVOELENS'

Twee keer moest de nieuwe creatie van Spanjaard Juanjo Arqués vanwege coronabeperkingen worden uitgesteld. Daarmee veranderden ook de inspiratiebronnen en ideeën die Arqués voor het nieuwe werk had. Nu de première eindelijk aanstaande is, heeft hij een onderwerp gekozen waar velen van ons tijdens of juist ook weer sinds de coronapandemie mee te kampen hebben (gehad): de impact van stress op ons dagelijks leven.

Ja, ook zelf is hij stressgevoelig, beaamt de 46-jarige Juanjo Arqués. "Als kunstenaar heb je automatisch te maken met spanning en zenuwen. Ook omdat ik altijd risico's neem: word ik gevraagd om binnen een paar weken een choreografie te creëren, dan zeg ik al snel ja, maar vervolgens zit je dan meestal wel wekenlang in de stress."

Zijn nieuwe choreografie *Full Frontal* wordt echter, zegt hij, beslist geen autobiografisch werk. "Het gaat mij om de rol die stress speelt in onze maatschappij, en om de effecten die het op ons heeft. Natuurlijk, stress heeft ook positieve kanten, maar hoe dealen we met chronische stress? Wil je als mens in balans zijn, dan moet je dergelijke stress onder controle zien te houden."

Urban-bewerking

Arqués zet zijn nieuwe creatie op Michael Gordons *Weather One*, dat met zijn gejaagde, snijdende klanken voor hem heel duidelijk de urgentie van stress en de bijbehorende angst en onzekerheid vertegenwoordigt. "Alleen zal ik het stuk niet in zijn meest bekende uitvoering gebruiken. *Weather One* werd oorspronkelijk geschreven voor strijkorkest en later voegde Gordon daar natuurgeluiden en -effecten aan toe. Maar met zijn instemming zal sound designer Ian Dearden deze voor *Full Frontal* vervangen door geluiden van het leven in een grote stad. Bliksem en donder worden dus bijvoorbeeld een explosie, en in plaats van een windorgel hoor je een kerkklok."

Rauwe bewegingstaal

Met dramaturg Fabienne Vegt, decor- en kostuumontwerper Tatyana van Walsum en lichtontwerper Yaron Abulafia sprak Arqués uitgebreid over hoe hij zijn onderwerp kan omzetten in dans. “We bespraken de vele externe redenen waarom je stress kunt ervaren, van stadslawaai tot bombardementen. Maar ook hoe stress, onbewust, je ‘state of mind’ kan overnemen, waardoor je brein maar blijft doorrazen.”

Ook met zijn dansers zal Arqués het verschijnsel stress en de effecten ervan verder uitdiepen. “De opzet is in elk geval dat de bewegingstaal redelijk rauw zal zijn, het gaat in mijn stuk om urgentie en dus niet om decoratie of perfectie.”

Geen verhaal opdringen

Wat Arqués absoluut niet wil, is een verhaal aan zijn publiek opdringen. “Ik wil niet specifiek aan één gebeurtenis of situatie refereren. Mijn ballet gaat over de *condition humaine*, het gaat over echte mensen en reële gebeurtenissen en gevoelens.”

De vraag of sommige toeschouwers er niet nóg gestrester door zullen raken, wimpelt hij lachend weg. “Een ballet kan licht zijn, en het kan zwaarder zijn, wat iemands voorkeur is, is een persoonlijke keus. Bovendien: als toeschouwer ben je toch in de eerste plaats een voyeur, dus ik denk niet dat je van een ballet van twintig minuten meteen stress zult oplopen.”

Astrid van Leeuwen

Scan de code voor de uitgebreide versie van dit interview

operaballet.nl/four-temperaments

Conor Walmsley en Floor Eimers – repetitie *Full Frontal* (2023)

JUANJO ARQUÉS

Choreografie

De Spaanse choreograaf Juanjo Arqués omschrijft zichzelf als een kunstenaar die de taal van moderne dans vermengt met invloeden uit nieuwe media, mythologie, literatuur, architectuur en sculpturale vormen. In 2014 ontving hij een nominatie voor de Prijs van de Nederlandse Dansdagen Maastricht en in 2016 nominaties voor een Gouden Masker (de belangrijkste theaterprijs in Moskou) voor beste choreografie en beste choreograaf, naar aanleiding van zijn ballet *Minos*. In 2017 riep het Duitse *Tanz Magazine* hem vanwege zijn creatie *Homo Ludens* uit tot 'meest veelbelovende choreograaf'. Zijn choreografie *Ignite* leverde Arqués in 2019 een nominatie op voor de prestigieuze Benois de la Danse.

Juanjo Arqués danste bij het Spaanse Víctor Ullate Ballet en bij English National Ballet voor hij in 2004 in dienst trad van Het Nationale Ballet. Drie jaar later werd hij bevorderd tot tweede solist. Als zodanig viel hij op in het werk van toonaangevende choreografen als Hans van Manen, David Dawson, William Forsythe, Alexei Ratmansky en Christopher Wheeldon. In 2012 beëindigde Arqués zijn danscarrière om zich volledig te richten op choreografie.

Arqués creëerde het merendeel van zijn balletten voor Het Nationale Ballet, waaronder *Consequence*

(2012), *Roulette* (2013), *Rewind* (2014), *Homo Ludens* (2017), *Ignite* (2018, in coproductie met het Birmingham Royal Ballet), *Manoeuvre* (2020) en *Biomimicry* (2020). Voor de Junior Company van het gezelschap creëerde hij tot nu toe *Blink* (2015), *Fresas* (2016) en *Fingers in the Air* (2018). Hij was bovendien van 2017 tot 2021 als Young Creative Associate aan Het Nationale Ballet verbonden.

Verder maakte Arqués de afgelopen jaren choreografieën voor internationale balletgezelschappen en festivals als Birmingham Royal Ballet, Ballet Moscow, Compañía Nacional de Danza, NRW Junior Ballet Dortmund, Ballett am Rhein Düsseldorf Duisburg, Junior Ballet Antwerp, Acosta Danza alsook voor het New York Choreographic Institute.

Ook werkte hij in 2014 mee aan de encensering van de theaterproductie *Vaslav*, gebaseerd op Arthur Japins gelijknamige roman, en aan *Performing Gender*, een Europees dansproject over identiteit en seksuele geaardheid in het Mambo Museum in Bologna. In 2016 maakte hij de choreografie voor een video-installatie voor de Louis Vuitton Foundation in Parijs. Recent creëerde Arqués de choreografieën voor twee producties van De Nationale Opera: *Haydn's Missa in Tempore Belli* (2021) en *Dvořák's Rusalka* (2023).

MICHAEL GORDON

Muziek

De Amerikaanse componist Michael Gordon staat bekend om zijn grootse en meeslepende werken. Hij volgde zijn opleiding aan de New York University en Yale School of Music, maar raakte ook al vroeg geïnspireerd door de kennismaking met 'underground' rock bands in New York. Nog steeds wordt zijn stijl getypeerd als een mix van onder andere rock, vrije jazz en klassiek modernisme.

In de afgelopen dertig jaar heeft Gordon een gevarieerd oeuvre geproduceerd, met zowel stukken voor kleinere ensembles als omvangrijke orkestwerken en muziek die hij speciaal voor studio-opnames componeerde. Zijn werk *Weather*, geschreven voor strijkorkest en bestaande uit vier delen, creëerde Gordon in opdracht van het Siemens Foundation Kultur Program. Na een tournee werd het werk in 1999 opgenomen, waarbij het geluid van de strijkers werd verrijkt met verscheidene samples en beats, om de compositie een spookachtiger en scherper karakter te geven – met groot succes bij critici en luisteraars.

YARON ABULAFIA

Lichtontwerp

Yaron Abulafia is beeldend kunstenaar, onderzoeker en licht- en decorontwerper. Hij volgde een bachelor Theaterwetenschappen aan de Universiteit van Tel Aviv in Israël en een master Scenografie aan het Frank Mohr Instituut in Groningen, en promoveerde aan de afdeling Kunst, Cultuur en Media van de Rijksuniversiteit Groningen. In de afgelopen twintig jaar ontwierp hij het licht voor meer dan 250 installaties, concerten en tv-shows. In zijn werk verkent hij de esthetische en narratieve rol die licht kan spelen in hedendaagse performances.

Abulafia werkte al samen met operahuizen en dansgezelschappen van over de hele wereld, waaronder de Deutsche Oper, Royal Opera House, Compañía Nacional de Danza, Shanghai Dance Theatre en Nederlands Dans Theater. Hij ontving verscheidene prijzen, waaronder de World Stage Design 2022 Award in de categorie 'Best Performance Design', de CEZ Prize van Philips voor lichtontwerp, en speciale Grants for Excellency van de America-Israel Cultural Foundation.

TATYANA VAN WALSUM

Decor- en kostuumontwerp

Tatyana van Walsum is een veelzijdig creatief ontwerper en werkt voor ballet, theater, opera, exposities en film. Ze ontwerpt exposities voor het Amsterdams Historisch Museum en werkt regelmatig samen met muziektheatergroep Orkater. Haar decor- en kostuumontwerpen waren onder meer te zien bij Het Nationale Ballet, Nederlands Dans Theater, het Pools Nationaal Ballet, Stuttgarter Ballett, The Australian Ballet, Scottish Ballet en het Joffrey Ballet in Chicago. Daarnaast werkt ze regelmatig samen met choreografen als Krzysztof Pastor, Dominique Dumais en Kevin O'Day.

Van Walsum ontving diverse prijzen, waaronder de Prix Benois de la Danse voor beste scenografie (*Le Jour Même*, voor Opéra National de Lyon) en The Green Room Award voor beste balletontwerp (*Symphonie fantastique*, voor The Australian Ballet).

IAN DEARDEN

Geluidsontwerp

Ian Dearden verzorgde het geluidsontwerp voor een groot aantal theaterproducties, waaronder diverse opera's. Hij werkte mee aan Harrison Birtwistles opera's *Gawain* (Royal Opera House, 1991), *The Second Mrs Kong* (Glyndebourne Touring Opera, 1994), *The Last Supper* (Berlijnse Staatsopera, 2000) en maakte deel uit van het oorspronkelijke geluidsontwerpteam bij de première van *The Mask of Orpheus* bij English National Opera in 1986.

Sinds 1996 vormt hij samen met David Sheppard het duo Sound Intermedia. Dearden en Sheppard creëerden samen onder andere geluidsontwerpen voor de operaproducties *Helicopter String Quartet* (Birmingham Opera Company, 2012), *Peter Grimes on the Beach* (Aldeburgh Productions, 2013), *Quartett* (Royal Opera House, 2014), *Passion* (Music Theatre Wales, 2018) en *Denis & Katya* (London Sinfonietta, 2020). Daarnaast werkt het duo regelmatig samen met de Colin Currie Group, die werk uitvoert van Steve Reich, en produceerden ze twee veelgeprezen albums met Reichs muziek.

Recent ontwierp Dearden het geluid voor Claudio Monteverdi's *Orfeo* en *The Return of Ulysses* (2015 en 2018), Mark-Anthony Turnages *Coraline* (2018) en Stephen Higgins *The Monstrous Child* (2019) – alle drie producties van Royal Opera House

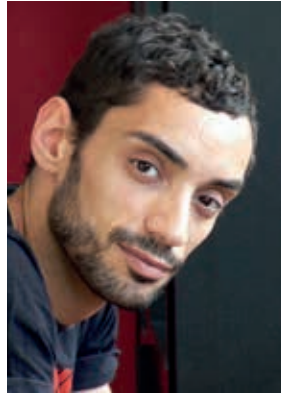

FABIENNE VEGT

Libretto/dramaturgie

Fabienne Vegt werkt als dramaturg in de (internationale) dans-, theater- en operawereld. Haar samenwerkingen betreffen vaak discipline-overstijgende creaties, variërend van meer intieme stukken tot grootse opera-ensceneringen. Als voormalig danseres deed Vegt zelf al veertien jaar ervaring op in de podiumkunsten: na haar afstuderen aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag danste ze achtereenvolgens bij Het Nationale Ballet en Nederlands Dans Theater (NDT 2). Bij beide gezelschappen maakte zij deel uit van en een groot aantal (nieuwe) creaties van toonaangevende choreografen als Hans van Manen en Jiří Kylián.

Vegt begon haar academische opleiding in 2011 aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht. Daarna studeerde ze af in Kunstwetenschappen (BA) aan de Universiteit Gent en in Dramaturgie (MA) aan de Universiteit van Amsterdam.

JOSÉ CARLOS BLANCO

Assistent van de choreograaf

José Carlos Blanco volgde zijn dansopleiding bij het Centro de Danza Víctor Ullate. Op zestienjarige leeftijd trad hij toe tot het Víctor Ullate Ballet, waar hij op twintigjarige leeftijd werd bevorderd tot eerste solist. In 2001 maakte hij de overstap naar Compañía Nacional de Danza in Madrid onder leiding van Nacho Duato. Hier werkte hij met gerenommeerde choreografen als Jiří Kylián, Ohad Naharin, Jacopo Godani en Nacho Duato. Later trad Blanco in de functie van repetitor toe tot het juniorensemble van het gezelschap, en vervolgens tot het hoofdgezelschap, dat toen inmiddels onder leiding van José Carlos Martínez stond.

Tegenwoordig is Blanco artistiek coördinator van het 'Somos Arte'-gala in Valencia en is hij internationaal actief als freelance docent. Daarnaast werkt hij sinds 2017 als assistent van Juanjo Arqués en is hij de repetitie-assistent van Nacho Duato. Sinds 2022 studeert Blanco tevens werken van William Forsythe in.

Young Gyu Choi – repetitie *Full Frontal* (2023)

De muziekstukken in *Four Temperaments*

MUZIEK EN DANS IN HARMONIE

Balletmuziek heeft zich sinds de vijftiende eeuw sterk ontwikkeld van eenvoudige begeleiding tot complexe composities. Ook de balletten in het vierluik *Four Temperaments* getuigen van deze evolutie, waarbij muziek en dans een gelijkwaardige rol spelen.

De Amerikaans-Russische choreograaf George Balanchine (1904-1983) sprak ooit de beroemde en later veelvuldig herhaalde woorden "See the music, hear the dance". Hiermee gaf hij uiting aan zijn visie op muziek als een essentieel onderdeel in het creëren van een choreografie. Een opvatting die ook voorop staat in de werkwijze van de drie andere choreografen in het programma *Four Temperaments*: Hans van Manen, Ted Brandsen en Juanjo Arqués.

Harmonieuze karakterstudies

Het motto 'See the music, hear the dance' vormde ook het uitgangspunt voor Balanchines baanbrekende *The Four Temperaments*. In 1940 gaf hij de Duitse componist Paul Hindemith (1895-1963) opdracht om ongeveer vijftien minuten muziek te schrijven – "iets voor piano dat ik thuis kan spelen" – maar Hindemith componeerde een stuk van bijna dertig minuten, waarin hij uitgebreid de contrasterende kenmerken en stemmingen van de Oud-Griekse temperamenten verkent. Het stuk bestaat uit vijf delen: één thema en vier variaties, waarbij elke variatie met een temperament correspondeert en waarin Hindemith muzikale elementen zoals maatsoort, ritme en tempo manipuleert om de persoonlijkheidstrekken te karakteriseren.

De eerste variatie, geassocieerd met het melancholische temperament, opent met een donker ritme dat doet denken aan een Franse barokouverture. De dissonante piano staat stevig in contrast met de ingetogen, consonante viool. In het middendeel van dit stuk verhogen de strijkers en piano het tempo en neemt de spanning toe, totdat deze uitbarst in een langzame, zware mars gebaseerd op een siciliëne (oorspronkelijk een Italiaanse

volksdans geëvolueerd tot muziekvorm). Hindemith gebruikt afwisselend langzame en snellere tempo's, dissonantie en een subtiel samenspel tussen strijkers en piano om een gevoel van droefheid en weemoed teweeg te brengen. De melancholische variatie staat volledig in contrast met de tweede, sanguinische variatie. Deze opent met een vrolijke, opgewekte wals met uitbundige melodieën en sluit af met een vurig statement, wederom gebaseerd op een siciliëne. Het stuk vertegenwoordigt daarmee de levendige, optimistische eigenschappen van een sanguinicus.

Het derde, flegmatische deel begint wat saai en onverschillig, maar geeft door het gematigde tempo en de rustige cadans ook een gevoel van evenwichtigheid en stabiliteit. Lijnrecht daartegenover staat de vierde en laatste variatie. Het cholericische deel begint opvliegend en ijverig, waarbij de piano en strijkers vechten om de dominante partij te worden. De strijkers overwinnen in het middenstuk, maar niet zonder dat de piano deze overwinning nog in twijfel trekt. De strijd tussen de twee instrumentgroepen weerspiegelt het opvliegende karakter van de cholericus en wordt versterkt door het hoge tempo en de staccato speelwijze.

Virtuoze variaties

Ook Hans van Manen liet zich voor *Frank Bridge Variations* ingeven door een bijna gelijknamige compositie: *Variations on a Theme of Frank Bridge* van Benjamin Britten (1913-1976). Van Manen toont in zijn choreografie zijn vaardigheid in het creëren van sterke contrasten – zoals deze ook hoorbaar zijn tussen de verschillende variaties in de muziek. Britten kreeg vanaf 1927 compositieles van de eveneens Britse componist Frank Bridge (1879-1941) en *Variations on a Theme of Frank Bridge* is een muzikaal eerbetoon aan zijn leraar. Het thema dat Britten gebruikte als basis voor zijn variaties komt uit het tweede deel van *Bridges Three Idylls for String Quartet*, wat tevens de naam van Brittens compositie verklaart. De introductie eist direct de aandacht van de luisteraar op en laat ons kort kennismaken met dit 'Thema van Frank Bridge'. Al gauw lost het op in het *Adagio*, de eerste variatie. Het *Adagio* vertraagt het oorspronkelijke thema, waardoor de rijke klankkleuren van het strijkorkest tot hun recht komen. Het verloop van de levendige *March* in de tweede variatie, via de dromerige en tedere *Romance* naar de wilde muzikale frases in de daaropvolgende delen, laat zien hoe Britten erin is geslaagd vanuit één enkel thema een prachtig, muzikaal contrasterend drama te componeren.

Meeslepende foxtrot

Artistiek directeur Ted Brandsen creëerde voor het vierluik *Four Temperaments* een nieuw ballet op het swingende *The Chairman Dances* van de Amerikaanse componist John Adams, oorspronkelijk gecomponeerd voor diens opera *Nixon in China*. De compositie *The Chairman Dances* is levendig en jazzy, en weerspiegelt de foxtrot-dansstijl waaraan het zijn ondertitel 'Foxtrot for Orchestra' ontleent. Het stuk bevat een mix van stuwende ritmes en een kleurrijke orkestratie waarin Adams' kenmerkende minimalistische stijl floreert. De rijke, diepe en warme klankkleur van de fagotten en altviolen openen het stuk met het hoofdthema, waarna geleidelijk meer instrumenten worden toegevoegd om een pulserende structuur op te bouwen. Het volledige orkest speelt vervolgens verschillende ritmes en creëert zo een druk geluid dat uiteindelijk weer wegebt, zodat alleen de piano en de slag-

Riho Sakamoto – repetitie *Full Frontal* (2023)

werkinstrumenten overblijven om de akkoordenschema's van het majeurthema te spelen. De compositie schommelt tussen 2/2 en 3/2 maatsoorten en behoudt daardoor constant een sterke beat. Zo wordt een spanning gecreëerd die de compositie gedurende de gehele dertien minuten vasthoudt. *The Chairman Dances* eindigt met een opmerkelijk slot dat een aflopende grammofoon symboliseert; een knipoog naar de derde akte van *Nixon in China*.

Onstuimige klanklandschappen

De jonge choreograaf Juanjo Arqués gebruikt voor zijn nieuwe werk *Full Frontal* muziek van de hedendaagse componist Michael Gordon. *Weather One*, georkestreerd voor strijksextet, doorbreekt de grenzen van zowel klassieke muziek als popmuziek. Gordon doet met zijn minimalistische stijl enigszins denken aan John Adams, maar zijn composities zijn lang niet zo complex. Hij zet subtiele ritmes om in ongelofelijk krachtige muziek die doet denken aan een mix van punkrock, jazz en klassiek modernisme.

Gordons conflicterende, gelijktijdige ritmes creëren krachtige, energieke muziek. Zijn *Weather One* – het eerste deel van het vierdelige stuk *Weather* – is geïnspireerd op chaotische weerpatronen. Door de manier waarop hij de partijen voor de strijkers heeft geschreven, creëert Gordon een hypnotiserende en meditatieve luisterervaring. Sterk geïnspireerd door Vivaldi's motorische manier van componeren voor strijkers, heeft Gordon een werk geschreven dat continu in beweging is en voortstuwt.

Iedere compositie binnen *Four Temperaments* vertegenwoordigt een gelaagd werk dat gelijkwaardig is aan de choreografie die erop gezet is. Van klassieke meesterwerken tot innovatieve hedendaagse werken, de vier componisten zijn er volledig in geslaagd choreografen te inspireren een evenredige dialoog aan te gaan tussen muziek en dans.

Stan Schreurs

Jan Spunda en Constantine Allen – repetitie *The Four Temperaments* (2023),
choreografie door George Balanchine, © The George Balanchine Trust

dansers: Catarina Pires, Guillermo Torrijos - fotograaf: Alim Kafira

Junior

Company

De Junior Company van Het Nationale Ballet slaat een brug tussen opleiding en beroepspraktijk en biedt jong danstalent een uitgelezen kans om zich voor te bereiden op een professionele carrière.

Trotse hoofdsponsor van de Junior Company van Het Nationale Ballet

MATTHEW ROWE

Dirigent

Matthew Rowe maakte zijn debuut bij Het Nationale Ballet in 2004 en bekleedt sinds 2013 de dubbelfunctie van muzikaal leider van Het Nationale Ballet en chef-dirigent van Het Balletorkest. Rowe is een uitzonderlijk veelzijdige dirigent met een breed repertoire en onderscheidt zich door zijn kwaliteit en ervaring op het gebied van complexe samenwerkingsproducties. Hij wordt internationaal geprezen en is een veelgevraagd gastdirigent.

Bij Het Nationale Ballet dirigeerde hij een groot aantal producties, waaronder Wheeldons *Cinderella*, Alexei Ratmansky's *Firebird* en de wereldpremières van Shen Wei's *Sacre du Printemps*, Ted Brandsens *Mata Hari*, David Dawsons *Requiem* en Annabelle Lopez Ochoa's *Frida*. Rowe's repertoire omvat voorts talrijke werken van Hans van Manen, George Balanchine en Krzysztof Pastor, naast avondvullende klassiekers als *Het Zwanenmeer* en *Romeo en Julia*.

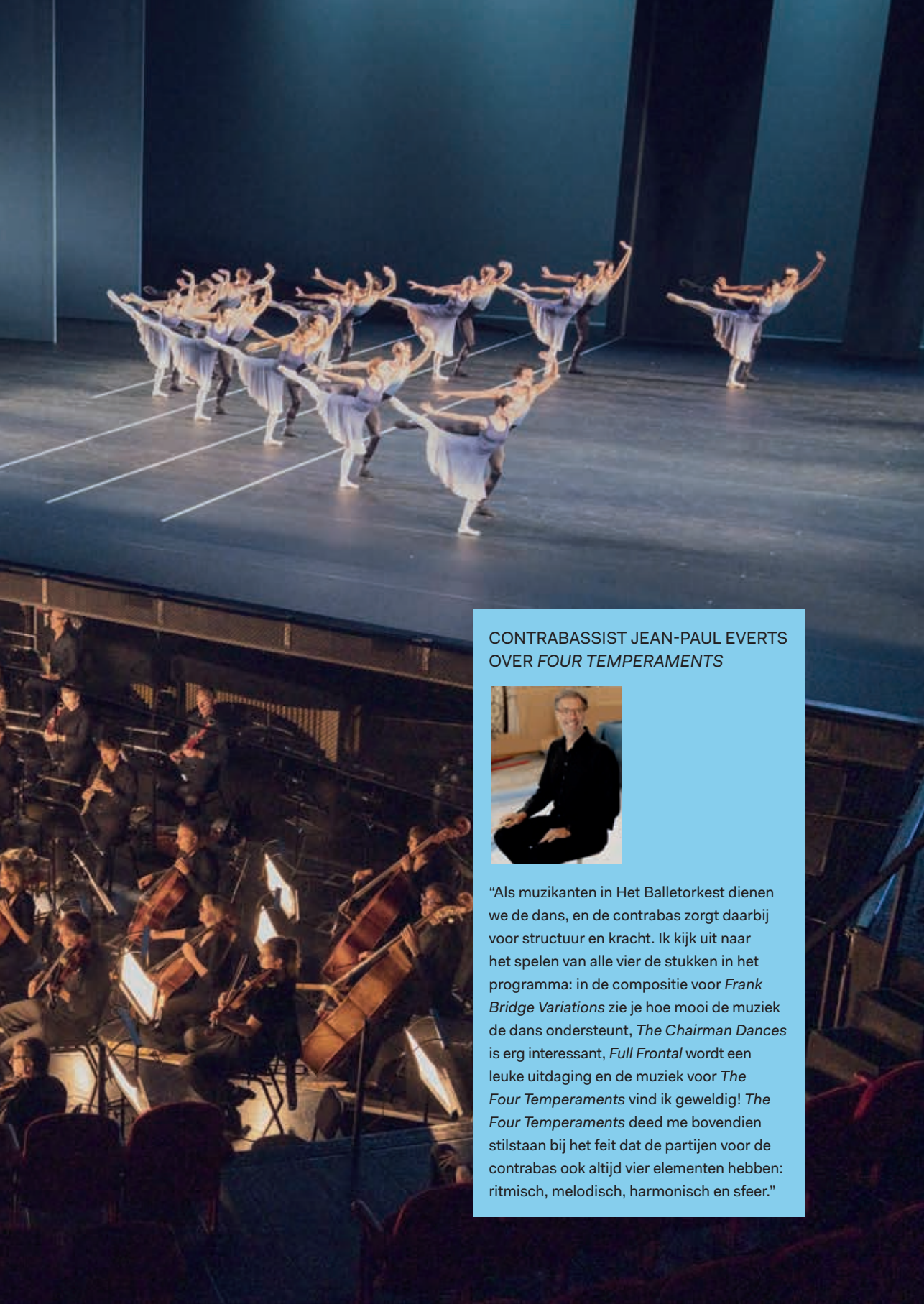
Rowe treedt ook vaak op met Nederlands Dans Theater, waar hij samenwerkte met choreografen als Jiří Kylián, León|Lightfoot en Crystal Pite. Daarnaast is hij regelmatig gastdirigent bij diverse internationale dansgezelschappen, waaronder San Francisco Ballet, Stuttgarter Ballett, Birmingham Royal Ballet, het Fins Nationaal Ballet, het Pools Nationaal Ballet en het Koninklijk Deens Ballet.

HET BALLETORKEST

Het Balletorkest beweegt de dans. Sinds de oprichting in 1965 is het orkest de trotse muzikale partner van Het Nationale Ballet en Nederlands Dans Theater.

In iedere voorstelling is het orkest op zoek naar inspirerende synergie tussen muziek en dans, om zo een betoverende ervaring te bieden voor het publiek. Van traditionele balletten tot moderne dans, van muziekeducatie tot talentontwikkeling. Zo profileert Het Balletorkest – met Matthew Rowe als chef-dirigent – zich als hét orkest voor de dans in Nederland.

Naast de voorstellingen met Het Nationale Ballet en Nederlands Dans Theater onderhoudt Het Balletorkest een lange traditie van innovatieve – en prijswinnende – familievoorstellingen. Zo werd *Creatures*, in samenwerking met ISH Dance Collective, bekroond met de internationale Young Audiences Music Award, en won de voorstelling *Hans & Grietje*, in samenwerking met Orkater, diverse Musical Awards. In deze producties spelen de musici uit het hoofd, zonder dirigent en in kostuums, zodat ze een vanzelfsprekend onderdeel vormen van de voorstelling. In 2022 werd deze traditie voortgezet met de voorstelling *Belle en het Beest*.

CONTRABASSIST JEAN-PAUL EVERTS
OVER *FOUR TEMPERAMENTS*

“Als muzikanten in Het Balletorkest dienen we de dans, en de contrabas zorgt daarbij voor structuur en kracht. Ik kijk uit naar het spelen van alle vier de stukken in het programma: in de compositie voor *Frank Bridge Variations* zie je hoe mooi de muziek de dans ondersteunt, *The Chairman Dances* is erg interessant, *Full Frontal* wordt een leuke uitdaging en de muziek voor *The Four Temperaments* vind ik geweldig! *The Four Temperaments* deed me bovendien stilstaan bij het feit dat de partijen voor de contrabas ook altijd vier elementen hebben: ritmisch, melodisch, harmonisch en sfeer.”

HET BALLETORKEST

Eerste viool

Hebe Mensinga,
concertmeester
Tijmen Huisingh
Kotaro Ishikawa
Suzanne Huynen
Robert Cekov behalve
Jan Eelco Prins
Tinta Schmidt von Altenstadt
Majda Varga-Beijer
Michiel Commandeur
Sandra van Eggelen-Karres
Inge Jongerman
Danna Paternotte

Tweede viool

Arnieke Ehrlich
Yumi Goto
Radka Dijkstra-Dohnalová
Willy Ebbens
Christiane Belt
Dick de Graaff
Sarah Lynn Huizing
Tineke de Jong
Catharina Ungvari
Myrte van Westerop

Altviool

Naomi Peters
Arwen Salama - van der Burg
Maria Ferschtman
Joël Waterman
Dirk Feller
Giles Francis
Frank Goossens
Karen de Wit

Cello

Artur Trajko
Lies Schrier
Wijnand Hulst
Willemiek Tavenier
Magrita Rondeel
Renée Timmer

Contrabas

Jean-Paul Everts
Lucía Mateo Calvo
Jelte van Andel
Florian Lansink
Louis van der Mespel

Fluit

Karin Leutscher
Marie-Cécile de Wit

Hobo

Roger Cramers
Matteo Costanzi

Klarinet

Ina Hesse
Joris Wiener

Fagot

Janet Morgan
Maud van Daal

Hoorn

Ward Assmann
Hendrik Marinus
Christiaan Beumer
Sam Kuijper

Trompet

Hans van Loenen/
Ad Welleman
Erik Torrenga

Trombone

Bram Peeters
Wilco Kamminga

Pauken

Peter de Vries

Slagwerk

Richard Jansen
Gerben Jongsma
Tim van Klompenburg

René Oussoren
Arjan Roos

Harp

Jet Sprenkels

Piano

Daan Kortekaas

Algemeen directeur

Piet van Gennip

Chef-dirigent

Matthew Rowe

Hoofd bedrijfsvoering en planning

Inken Wemheuer

HR-manager

Katharina Schönberg

Office manager

Esther Kann

Muziekbibliothecaris

Nienke de Boer

Assistent

muziekbibliothecaris

Ruben Sanderse

Orkestmanager

David Eijlander

Orkestbodes /

assistenten-orkestmanager

Diederik Meijnckens

Jack van Heugten

Administrateur

Jean Paul du Marchie

hetballetorkest.nl

Raad van toezicht

Marianne Heeremans,
voorzitter

Kirsten Botman

Miriam van Dongen

Sander Bersee

Rutger van Boxtel

Michel van Honk

Nancy Burer, Dingkai Bai, Laura Rosillo en Conor Walmsley – répétition *Frank Bridge Variations* (2023)

HOUTHOFF

HOOFDSPONSOR VAN
NATIONALE OPERA & BALLET

WIJ VIJEREN

**VIJF
JAAR
SAMENWERKING**

www.houthoff.com

HET NATIONALE BALLET

Het Nationale Ballet heeft zich de afgelopen decennia ontwikkeld tot een toonaangevend balletgezelschap dat behoort tot de top 10 van meest toonaangevende balletgezelschappen in de wereld. Met 73 dansers – plus 17 dansers van de Junior Company – is Het Nationale Ballet het grootste dansgezelschap van Nederland.

Het Nationale Ballet werd achtereenvolgens geleid door Sonia Gaskell (1961-1969), Rudi van Dantzig en Robert Kaesen (1969-1971), Rudi van Dantzig (1971-1991) en Wayne Eagling (1991-2003). Sinds 2003 is Ted Brandsen artistiek directeur.

Het gezelschap presenteert jaarlijks zo'n 130 voorstellingen in binnen- en buitenland. Het merendeel van de voorstellingen wordt begeleid door Het Balletorkest. Het gezelschap beschikt over een rijk repertoire: avondvullend klassiek-

romantisch ballet, nieuwe producties van klassiekers, belangwekkend werk uit de twintigste eeuw – met name van choreograaf George Balanchine en van Rudi van Dantzig en Toer van Schayk – en hedendaags werk van toonaangevende choreografen zoals Hans van Manen, David Dawson, William Forsythe, Krzysztof Pastor, Alexei Ratmansky en Christopher Wheeldon.

TABLEAU DE LA TROUPE

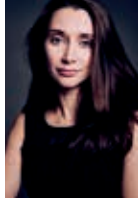
EERSTE SOLISTEN

Qian Liu

Maia Makhтели

Anna Ol

Riho Sakamoto

Olga Smirnova

Anna Tsygankova

Jessica Xuan

Constantine
Allen

Victor Caixeta

Young Gyu Choi

James Stout

Semyon Velichko

Scan de code voor de biografieën
van de dansers

TWEEDE SOLISTEN

Naira Agvanean

Maria Chugai

Floor Eimers

Salome
Leverashvili

Jingjing Mao

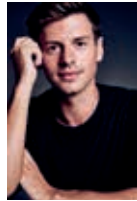
Elisabeth Tonev

Nina Tonoli

Yuanyuan Zhang

Joseph
MassarelliGiorgi
PotskhishviliTimothy van
Poucke

Edo Wijnen

Sho Yamada

GRAND SUJETS

Erica Horwood

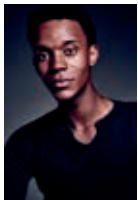
Chloë Réveillon

Connie Vowles

Davi Ramos

Daniel Silva

Sem Sjouke

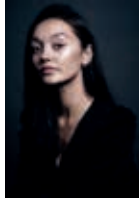

Jan Spunda

CORYPHÉES

Luiza Bertho

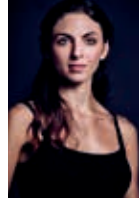
Nancy Burer

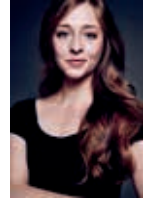
Khayla
Fitzpatrick

Kira Hilli

Arianna Maldini

Alexandria Marx

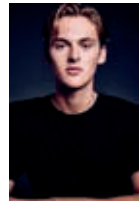
Dingkai Bai

Nathan Brhane

Rémy Catalan

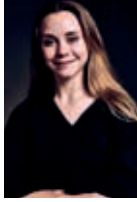

Conor Walmsley

CORPS DE BALLET

Koko Bamford

Mila Nicolussi
Caviglia

Liza Gorbachova

Beatriz Kuperus

Emma Mardegan

Inés Marroquín

Catarina Pires

Sebía Plantefève-
Castryck

Sandra Quintyn

Laura Rosillo

Yvonne
SlingerlandAntonina
Tchirpanlieva

Claire Tjoe-Fat

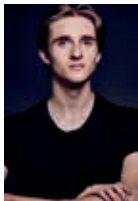
Lore Zonderman

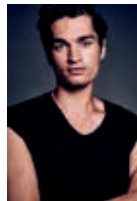
Sander Baaij

Bela Erlandson

Leo Hepler

Manu Kumar

Fabio Rinieri

Guillermo Torrijos

Rafael Valdez

Koyo Yamamoto

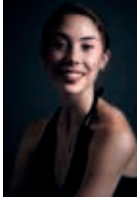
ÉLÈVES

Lily Carbone

Victoria
Glazunova

Nicola Jones

Skya Powney

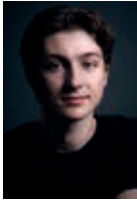
Louisella Vogt

Luca Abdel-Nour

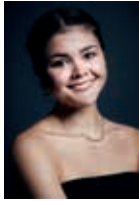
Gabriel Rajah

Sven de Wilde

JUNIOR COMPANY

TWEEDEJAARS

Poppi Eccleston

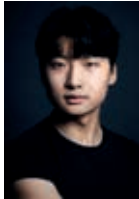
Polina
Loshchylina

Carolina
Ribaldone

Bo-Ann Zehl

Robin Park

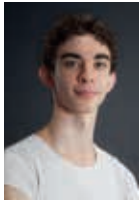

Soshi Suzuki

Francesco
Venturi

EERSTEJAARS

Vincent Fell

Zonder foto: Ella Kolpakov, Frédérique Meewis, Ana Luísa Negrão,
Sangwon Park, Hà Nhi Trân, Aafke Wolles
Alexander Alvarez, Patrik Benák, Vincent Vivet

DIRECTIE EN ARTISTIEKE STAF

Artistiek directeur
Ted Brandsen

Algemeen directeur
Stijn Schoonderwoerd

Vaste choreograaf
Hans van Manen

Associate artist
David Dawson

Adjunct-artistiek directeur
Rachel Beaujean

Muzikaal leider
Matthew Rowe

Artistiek leider Junior Company
Ernst Meisner

Young Creative Associate
Wubkje Kuindersma

Young Creative Associate
Milena Sidorova

Young Creative Associate
Sedrig Verwoert

Balletmeester
Guillaume Graffin

Balletmeester
Alan Land

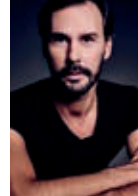
Choreologist en repetitor
Sandrine Leroy

Balletmeester
Larissa Lezhnina

Balletmeester
Judy Maelor Thomas

Balletmeester
Jozef Varga

Balletmeester Junior Company
Caroline Sayo Iura

Senior balletdocent
Rinat Gizatulina

Eerste pianist
Olga Khoziainova

Pianist
Elena Kim

Pianist
Ryoko Kondo

Pianist
Paul Lewis

Pianist
Mikhail Murach

Pianist
Viktoriya Ryapolova

Gastdocenten

Julio Bocca, Chantal Lefèvre, David Makhateli, Aymeric Mosselmans, Raffaella Renzi, Grigori Tchitcherine

NATIONALE OPERA & BALLET

Zakelijk manager

Michiel Nannen

Hoofd Planning en Productie

Lydia Buisman

Hoofd Kostuumafdeling

Oliver Haller

Productie administrateurs

Sterre Haverkamp

Donald van der Zwan

Persoonlijke assistent van de directeur

Mumtaz Pang Atjok

Coördinator artistieke logistiek

Wiard Havenaar

Assistenten artistieke staf

Samira Ouazine

Tara Richard

Coördinator externe relaties

Louise Vine

Coördinator tableauxzaken

Priya Shriemissier

Associate on research & development

Peggy Olislaegers

Medische Begeleiding

Hoofd Medische Begeleiding

Rutger Klauwers

Fysiotherapeuten /

Manueel therapeuten

Maarten Groothuis

Ronald Klaassen

Laura Hillenius

Masseurs

Frans Birnie

Sandra Cozijn

Erik Wiggelinkhuizen

Pilatesdocent

Leila Kester

Raad van Toezicht

Louise Fresco,

voorzitter

Else Bos

Rochdi Darrazi

Bernard Focroulle

Sadik Harchaoui

Robert Swaak

Tjark Tjin-A-Tsoi

Monique Vogelzang

Paul Waarts

Directie

Algemeen directeur

Stijn Schoonderwoerd

Directeur Het Nationale Ballet

Ted Brandsen

Directeur De Nationale Opera

Sophie de Lint

Directeur Techniek en Productie

Bob Brandsen

Directeur Financiën

Miek de Ruijter

Maia Makhateli and Victor Caixeta – rehearsal *The Four Temperaments* (2023), choreography by George Balanchine, © The George Balanchine Trust

THE FOUR TEMPERAMENTS

Gloomy, cheerful, imperturbable and hot-headed

The Four Temperaments is one of the early works by the Russian-American choreographer George Balanchine (1904-1983). Besides being a key work in his oeuvre, it was also the first Balanchine ballet to be taken into Dutch National Ballet's repertoire, in 1961. It is hard to believe it has now been around for over 75 years. The ingenious, tricky choreography that frequently crackles with energy still adds a magical dimension to Hindemith's composition of the same name.

Balanchine created *The Four Temperaments* in 1946 for the opening programme of Ballet Society, the forerunner of New York City Ballet. Although the work does not tell a story, it does have a theme. As the title suggests, the ballet – like Hindemith's music – is inspired by the Ancient Greek classification of character traits into four main types: melancholic, sanguinic, phlegmatic and choleric. Balanchine gives an abstract and subtle rendition of these 'temperaments' just by adding differences to the way energy is discharged in the dancing. The ballet is also a clear example of how this most important dance innovator of the twentieth century revitalised the age-old aesthetic traditions of ballet by injecting them with the dynamic vitality and swinging high spirits of American jazz dance and showdance.

One of Balanchine's most famous quotes is 'Ballet is woman', and although there are

also some wonderful male roles in *The Four Temperaments*, the women do predominate. With their high leg extensions and pronounced hip movements, they keep rising to the surface like long-legged 'insects'.

The opening section of the ballet, *Theme*, consists of three short duets, which are contemplative, fiery and lyrical in turn. This is followed by *Melancholic*, the first of the four temperaments, interpreted by a male soloist who is joined first by two female dancers and then by another four. The gloominess of this character is expressed by the way the dancer appears to be pulled towards the ground. Then follows the cheerfulness of *Sanguinic*, in flowing, energetic dance patterns for a soloist couple and four female dancers. In *Phlegmatic*, the imperturbability is expressed by the languid and polished interplay of lines through which a male soloist and a quartet of female dancers demonstrate Balanchine's characteristic intertwining movements. The last temperament is *Choleric*. Impatience and hot-headedness are portrayed here in a dazzling, explosive variation for a female soloist. She is soon joined by the other dancers, and a grand finale follows – featuring protracted high lifts – in which all the themes are briefly re-introduced as if to underline that different temperaments can go together very well, even within one person.

Astrid van Leeuwen

Ted Brandsen on *The Chairman Dances*

A CELEBRATION OF DANCE, MUSIC AND ZEST FOR LIFE

The Chairman Dances, by choreographer and artistic director Ted Brandsen was actually supposed to premiere a year ago, as part of the programme planned to open the season, *Celebrate*. But things turned out differently. The war in Ukraine broke out and Brandsen decided that a festive programme was no longer appropriate, and neither was the cheerful piece he had in mind for *The Chairman Dances*. So the title of the programme changed from *Celebrate* to *Shadows* and *The Chairman Dances* made way for Kurt Jooss' *The Green Table*. Brandsen says, "Unfortunately, that terrible war is still ongoing. But that makes it especially important to reflect on the strength of the people who, even in the most difficult of circumstances, manage to find hope and carry on with their lives. You could see *The Chairman Dances* as a celebration of that strength and zest for life, and also of the joy that dance and music can bring us. I hope to be able to give the audience a bit of that feeling."

Foxtrot for Orchestra

For *The Chairman Dances*, Brandsen took the music of the same name by the American composer John Adams as his starting point. The composition was originally created for Adams' opera *Nixon*

in *China*, but it has now been used by many choreographers as a stand-alone piece of music. Brandsen says, "And it really is dance music. There's good reason that the subtitle is 'Foxtrot for Orchestra'; a reference to ballroom dancing." This nod to ballroom dancing is reflected, in turn, in Brandsen's choreography; a piece for ensemble, from which individuals break free now and then. "It's as if they dance for a moment in the spotlight, like in ballroom dancing, and the others make room for them."

Enormous momentum

The compelling character of Adams' composition is reflected both in the choreography and in the costume and lighting designs. "The music is very inspiring. I already used it in 1998, to choreograph an occasional piece for West Australian Ballet. The composition still really appeals to me, partly for its enormous momentum. That verve is also displayed in the costumes by François-Noël Cherpin, who has been designing the costumes for all my ballets since 1990, and the colourful lighting designs by Wijnand van der Horst.

Rosalie Overing

Lore Zonderman – rehearsal *The Chairman Dances* (2023)

Riho Sakamoto and Young Gyu Choi - *Frank Bridge Variations* (2022)

FRANK BRIDGE VARIATIONS

Unity in contrasts

Frank Bridge Variations was the first work that Hans van Manen created for Dutch National Ballet after returning to the company in January 2005 as resident choreographer, a position he had held previously from 1973 to 1987. The ballet is based on the composition *Variations on a Theme of Frank Bridge* by Benjamin Britten (1913-1976), who wrote the piece as a tribute to his teacher Frank Bridge. The composition for string orchestra, which brought international recognition to Britten, consists of eleven virtuoso, distinctive and sometimes parodying variations on a theme taken by the English composer from Bridge's string quartet *Three Idylls*. Van Manen used nine of the eleven variations (he found the others too romantic) for his ballet, in which the music inspired him to indulge in contrasts: sharp and flowing, precise and free, hot-tempered and melancholic. But however diverse they might be, together the sections of the piece form a unity that is as logical as it is amazing, and in which even the most familiar Van Manen characteristics acquire a new sheen.

The ballet begins with a powerful opening scene for the five couples, who are dressed in simple burgundy and bronze-coloured unitards. Two soloist couples then break free from the ensemble. The first couple's duets are dominated by a suppressed tension. Despite the slow movements Van Manen created to the *Adagio* and the *Chant*, the dancing is charged with energy.

The second couple's duets, danced to the *Wiener Walzer* and at the end of the ballet, are lighter in tone and pervaded by tenderness and sensuality. In between the soloist duets, the two male soloists steal the show with two energetic solos: one full of pride and swagger to the *March*, and the other as frenzied as the raging fury of the *Moto Perpetuo*.

Van Manen is not a 'vague, long-winded choreographer', as he once succinctly formulated it. On the contrary, he aims to have the least possible ballast, so that things are as essential and manageable as they can be. This is why the structure of his movement compositions always demonstrates such clarity and refined simplicity. And this certainly applies to his *Frank Bridge Variations*, in which he succeeds in creating maximum expression – often through the simplest of steps. A good example is the *Funeral March*, where the ensemble advances slowly across the stage, generating an unparalleled effect that exudes an indefinable threat; a feeling that is reinforced by the refined designs by Keso Dekker and lighting by Bert Dalhuysen.

Van Manen's *Frank Bridge Variations* was described by the press as 'hitting the mark'. One of the critics wrote, "The ballet is fascinating from start to finish (...) and so musical that it seems as if Van Manen's danced interpretation of Benjamin Britten's nine miniatures is the only correct one".

Astrid van Leeuwen

Juanjo Arqués on *Full Frontal*

'A BALLET ABOUT REAL PEOPLE AND ACTUAL FEELINGS'

The new creation by the Spaniard Juanjo Arqués had to be postponed twice due to corona restrictions. This meant that Arqués' sources of inspiration and ideas for his new work changed as well. Now the premiere is imminent at last, he has chosen a theme that many of us have had to deal with both during and since the corona pandemic: the impact of stress on our daily lives.

Yes, he's also stress-sensitive himself, admits the 46-year-old Juanjo Arqués. "As an artist, you automatically have to contend with tension and nerves. Especially as I always take risks. If I'm asked to choreograph a work within a few weeks, I'm quick to say yes, but then you're usually stressed for weeks afterwards."

However, he says, his new piece *Full Frontal* is absolutely not an autobiographical work. "What concerns me is the role stress plays in our society and the effects it has on us. Stress also has its positive sides, of course, but how do we deal with chronic stress? If you want to be a well-balanced person, then you need to keep such stress under control."

Urban adaptation

Arqués is setting his new creation to Michael Gordon's *Weather One*, which has agitated, strident sounds that for him clearly represent the urgency of stress and the associated fear and uncertainty. "Only I won't be using the piece in its most familiar version. Originally, *Weather One* was written for string orchestra, and Gordon later added sounds and effects from nature. But for *Full Frontal*, with Gordon's agreement, these will be replaced by sounds of life in a big city by sound designer Ian Dearden. So thunder and lightning, for example, will be replaced by an explosion, and instead of an Aeolian harp you hear a church bell."

Raw movement idiom

Arqués talked at length with dramaturge Fabienne Vegt, set and costume designer Tatyana van Walsum and lighting designer Yaron Abulafia about how to transform his subject into

Conor Walmsley, Juanjo Arqués, Floor Eimers en Bela Erlandson – rehearsal *Full Frontal* (2023)

dance. “We discussed the many external reasons for experiencing stress, from urban noise to bombardments. But also how stress can subconsciously take over your state of mind, whereby your thoughts just keep racing on.”

The phenomenon of stress and its effects will be explored in more depth by Arqués with his dancers too. “The idea, in any case, is that the movement idiom will be reasonably raw. My piece is about urgency, so not about decoration or perfection.”

Not imposing a story

The last thing Arqués wants is to impose a story on his audience. “I don’t want to refer to one specific event or situation. My ballet is about the *condition humaine*; it’s about real people and actual events and feelings.”

He laughingly dismisses the question of whether some of the audience might not come away even more stressed than before. “A ballet can be light, or it can be weightier. People’s preference is a personal choice. Moreover, as a spectator you’re anyway primarily a *voyeur*, so I don’t think you’ll suffer immediate stress from a twenty-minute ballet.”

Astrid van Leeuwen

Scan the code for the full version of this interview
or visit operaballet.nl/en/four-temperaments

Floor Eimers, Sem Sjouke, Maia Makhateli and Victor Caixeta – rehearsal *The Four Temperaments* (2022), choreography by George Balanchine, © The George Balanchine Trust

HET NATIONALE BALLET DANKT

SUBSIDIËNTEN

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

**Gemeente
Amsterdam**

HOOFDSPONSOR
NATIONALE OPERA & BALLET

HOUTHOFF

PARTNER NATIONALE OPERA & BALLET

FONDS 21

PARTICULIEREN

NATIONALE OPERA & BALLET FONDS
Vrienden en Geefkringleden van Het Nationale
Ballet, Patrons en Young Patrons van
Nationale Opera & Ballet en het Merel Laseur
Fonds

HOOFDSPONSOR JUNIOR COMPANY

PARTNERS JUNIOR COMPANY

VandenEnde
FOUNDATION

PIETER HOUBOLT
FONDS

NO&B BUSINESS LOUNGE LEDEN

Houthoff, ING, Loyens & Loeff, De Nederlandsche
Bank, SPIE Nederland B.V., Snippe Projecten B.V.,
Endymion Amsterdam, Commenda Family Office,
Rodriguez B.V., McKinsey & Company, Höcker
Advocaten, 1nergiek, QA Consulting, Optimix
Vermogensbeheer, Quality Services

PARTNER

Matrix Fitness

STEUN HET NATIONALE BALLET

De Vrienden van Het Nationale Ballet dragen bij aan nieuwe producties, kostuums, decors en de ontwikkeling van dansers, en hebben daarom een streepje voor. Zo zijn Vrienden onder meer welkom bij trainingen, masterclasses en balletreizen. Ook ontvangen ze driemaal per jaar een tijdschrift met achtergrondinformatie over de dansers en het gezelschap.

Hoe steunt u Het Nationale Ballet?

- Word Vriend voor € 50 per jaar
- Word GezinsVriend voor € 80 per jaar
- Word Gouden Vriend voor € 200 per jaar*
en geniet van nog meer voordelen
- Word Geefkringlid vanaf € 1.000 per jaar*
- Tussen 25 en 40 jaar? Word Young Patron
- Neem Het Nationale Ballet op in uw testament

Meer informatie:

Nadja van Deursen

T 020 551 8218

E balletvrienden@operaballet.nl

operaballet.nl/steunballet

Stichting Nationale Opera & Ballet Fonds
rekeningnummer NL20 ABNA 0540179523,
o.v.v. 'Donatie Het Nationale Ballet'

* Door belastingvoordeel krijgt u tot meer dan de helft van uw gift terug van de belastingdienst.

STEUN
OPERA
&
BALLET

**ONTDEK DE WERELD
ACHTER DE SCHERMEN**

—
Word Vriend en beleef ballet
dichterbij dan ooit!

COLOFON

Uitgever

Nationale Opera & Ballet, Amsterdam
 Ted Brandsen (directeur Het Nationale Ballet)
 Stijn Schoonderwoerd (algemeen directeur)

Samenstelling, redactie en teksten

Astrid van Leeuwen, Rosalie Overing,
 Stan Schreurs, Lune Visser

Vertaling

Susan Pond

Productie

Saskia van Dongen

Grafisch ontwerp

Lesley Moore

Opmaak

Bibi de Bruijn

Fotografie

Laura Cnossen, Milagro Elstak, Sebastien Galtier, Erwin Olaf, Leonie van Someren (portret-foto's Het Nationale Ballet), Hans Gerritsen, Angela Sterling, Altin Kaftira (scène- en repetitie-foto's), Oliver Look (portret David Dawson), Rob van Woerkom (portret Fabienne Vegt), Jussi Puikkonen (p. 58), Marta Syrko (cover: dansers Anna Ol, Victor Caixeta, Jessica Xuan en Constantine Allen, p. 87, 88)

Druk

Tuijtjel, Hardinxveld Giessendam

© Copyright 2023

Nationale Opera & Ballet

Waterlooplein 22, 1011 PG Amsterdam

Rechthebbenden die menen aan deze uitgave aanspraken te kunnen ontlenuen, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgever. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

operaballet.nl

VOLG ONS OOK ONLINE

Nationale Opera & Ballet
 De Nationale Opera
 Het Nationale Ballet

@nationaleoperaballet

Nationale Opera & Ballet

Nationale Opera & Ballet

@hetnationaleballet

Bezoek ons online platform op
operaballet.nl/online/ballet voor:

- ▶ streams (online voorstellingen)
- ▶ achtergrondartikelen
- ▶ behind-the-scenes-video's
- ▶ online balletlessen
- ▶ dansvideo's

448.685 VOLGERS IN TOTAAL

BINNENKORT BIJ HET NATIONALE BALLEET:

RAYMONDA

—
De nieuwe kerstklassieker

9 december 2023 t/m 1 januari 2024

BINNENKORT BIJ DE NATIONALE OPERA:

Kaija Saariaho

INNOCENCE

—
Psychologische thriller
op het operatoneel

7 t/m 22 oktober 2023

